

BÖLCSESZDOKTORI ÉRTEKEZÉS

**Az én-kép és az értékválasztások vizsgálata
tanárszakos főiskolai hallgatóknál**

Témavezető:

Dr. Duró Lajos

Írta:

Dr. Málovics Jánosné

Szeged, 1990

B E V E Z E T É S

A főiskolás évek rendkívül jelentős szerepet játszanak a hallgatók tanárrá válásában. Ez az időszak szakmai én-képünk építésének kezdete, egy fontos, sok komponensből álló folyamat.

A felsőoktatásban eltöltött évek alatt végzett munka intenzitása, minősége s az így változó én-kép, s fejlődő szakmai én-kép nagy szerepet játszik a hallgatók pálya iránti szeretetének és szakmai hozzáértésének kialakulásában.

Dolgozatomban ezt a kérdéskört próbálom vizsgálni néhány kiragadott komponens összefüggései tükrében.

Ebben az életkorban a hallgatókat a legkülönbözőbb hatások érik, ezért az én-kép, illetve a szakmai én-kép alakulását a legszélesebb társadalmi folyamatok is befolyásolják. Mindenezek felderítésére e dolgozat keretei között nem vállalkozhatunk.

Kifejezetten a pszichológia szempontjából próbálunk információkat nyerni a hallgatók én-képéről, értékvalasztásairól, a munkához való viszonyulásokról. A kapott információkat megkíséreljük értékelni, s a közöttük lévő összefüggéseket feltárni.

Vizsgálatunkat az a kérdés is erősen motiválta, hogy a pálya anyagi és ebből következő erkölcsi alábecsültsége

egyértelműen megjelenik-e én-képében, illetve az értékekkel való azonosulásukban.

Felvetődik még az a kérdés munkánkkal kapcsolatban, hogy probléma megközelítésünk mennyiben más, illetve új a többi hasonló témájú vizsgálathoz képest.

Az én-képről általában az általunk választott eljárásnál jóval egyszerűbb tulajdonságlistákkal, vagy önjellemzéssel próbálnak információt nyerni.

Leary interperszonális vizsgáló listájával készült, nagyobb mintán történő én-kép kutatást nem ismerünk. Ezt a kissé bonyolultabban feldolgozható és értékelhető megoldást azért választottuk, mert véleményünk szerint az ismert eljárások közül a legmélyebben vizsgálja az én-képet az interperszonális viszonyok tükrében. Szerintünk ez a felfogás közelíti meg legjobban a ki nyilvánítható, verbalizálható én-képet, azaz az én-képnek egyáltalán azt a részét, amelyről információt nyerhetünk.

A Super-teszttel több vizsgálat is készült a felsőoktatásban, azonban általában más összefüggések tükrében. Mi, az ebből kapott eredményeket a Leary-teszt eredményeivel vetjük össze, s úgy gondoljuk, hogy e vizsgálatok eredményeiből a főiskolai hallgatókkal kapcsolatban új és hasznos információkhoz jutunk.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	1 oldal
<u>I. A téma vizsgálatának szakirodalmi előzményei</u>	2 "
1. Az én ellentmondásos szerepe a pszichológiában	2 "
2. Az én-kép fogalma	15 "
3. Az én-kép kialakulása és fejlődése	20 "
4. Törekvések az én-kép stabilitásának megőrzésére	30 "
5. Az én-kép hatása az egyén főbb megnyilvánulásaira	36 "
6. Az én-kép mérhetőségéről	43 "
<u>II. A kutatás tárgya és módszerei</u>	47 "
1. A kutatás tárgyának meghatározása	47 "
2. A leggyakrabban használt vizsgálati eljárások és feldolgozási módok	48 "
3. Hipotézisek, kutatási feladatok	52 "
4. A vizsgálat menete és módszerei	56 "
5. A Leary-tesztrel végzett empirikus vizsgálatok eredményei	77 "
6. A hallgatók értékválasztásainak eredménye a Super-próba alapján	102 "
Összegzés	114 "
Mellékletek	121 "

1. A TÉMA VIZSGÁLATÁNAK SZAKIRODALMI ELŐZMÉNYEI

1. Az én ellentmondásos szerepe a pszichológiában

"Alapjában biológiai erők hajtják és szabályozzák a fejlődés útját, de közvetlenül emberi tényezők határozzák meg monétát és tartalmát és különösképpen zavart." (Buda, 1986)

A pszichológiai fejlődés során a személyiség az élt korábbi hatásokat mindinkább egységes rendszerre dolgozza fel s ez válik éne középpontjává, ezt szokták ének nevezni. Jellemzőjeként gyakran emlegetik az ének fogalmát.

Az ének az egyén tudatosulásának folyamán alakul ki. Az ének kialakulásához elengedhetetlen a tudat megjelenése, az éntudat, majd az öntudat kialakulása. Ennek feltétele másoknak az egyénről alkotott és általa megismert véleménye, valamint saját tapasztalatainak feldolgozása, s ezen alapuló önismereti képe.

Az egyén, az állandóan változó személyiség, az objektív természeti és társadalmi viszonyok rendszerében formálódik, ennek szubjektív eleme az "én".

Az "én" szerepe a pszichológiában igen ellentmondásos. Ebből a szempontból szinte két részre hasadt a pszichológia. Míg az egyik, a "szubjektivistikus" az

én-fogalmat középpontinak, a másik, az "objektív", feleslegesnek és kockázatosnak tartja, mert nem lehet megszabadítani a misztikus elemektől. Először az én-pszichológia valóban majdnem teljesen a pszichoanalízis körtei között fejlődött.

"Az egyéni létként adódó létezés feszültségeit, konfliktusait, mint tudományos problémát Freudnak köszönhetjük, aki - s ez a közhittel mélysegesen ellentézik - a felvilágosodás racionalizmusával nyúlt az emberi "én" problémájához. Feltárta, hogy a modern polgári társadalomban a civilizáció előrehaladásával korántsem arányosan alakult ki az emberi kapcsolatok "emberiesülése". A tárgyi-funkcionális viszonyok tökélesedése csak lehetőséget, de nem megvalósulást adott az emberi személyiség összes képességeinek kifejtésére és beteljesedésére számára."

(Csopeli, 1987). Freud szerint az én energetikai tartaléka az ösztön én, melynek mozgató erő az öröme, ezzel azonban ellentétben állnak a társadalmi normák, elvárások. A személyiségben a társadalmi normák, értékek a felettes émben jelennek meg. Az ember énye a két ellentétes pólus harcaként alakul.

Freud elméletében fontos szerepet játszik az én-ösztön, szerinte az építi fel az ember énjét. Ezt szembeállítja a szexuális ösztömmel. A fajfenntartó, illetve szexuális ösztömmel ellentétben az énösztön az élezereti elvet háttérbe szorítja, és helyette a valóság elvét követi.

Freud szerint az én szerkezete a következőképpen épül fel: A lélek legmélyebb rétege az emberi faj öröklött törekvéseit tartalmazza, a neve: "És" magyarul ezt "ösztön-én"-nek, illetve "ösvalami"-nek nevezzük. Az ebből felmerülő ösztönös törekvések a "tudatoltatos"-ba kerülnek. Innen már könnyen átkerülhetnek a tudatba, ahol emellett a külvilágból származó érzéketek tudatosulnak. A tudatból azonban az ellonállás következtében bizonyos tartalmak kiszorulnak. Freud a lelki élet lényegét az ősi ösztönös törekvésben látja, szerint az én az ösvalaminak a külvilág befolyására megváltozott része. Az én az ész képviselője, az ösvalami azonban az örönelv uralkodása alatt áll.

Az ősi ösztönöknek a külvilággal történő összeköttetése során fejlődik ki a lélek következő fontos tényezője: a felettes én. Ez képviseli az emberben a magasabb rendű eszméi állásfoglalást. Freud ösztönanalízisának két későbbi fészoroplője az élet- és a halál-ösztön. A freudi elmélet alapján alakul ki C.G. Jung lélektan. Az általa megfogalmazott, jelentős új gondolat az, hogy a tudattalant két részre bontja: személyes és kollektív tudattalant. Jung vezet be az archetypus fogalmát, s ezzel hozzájárul az én szerkezetének jobb megértéséhez. Jung szerint a lélek

szerkezete három részből áll: felül helyezkedik el a tudat, középen a személyes tudattalan, a mélyben pedig a közösségi tudattalan. A lelki szerkezet négy alapelve az érzékelés, a sejtés, az érzés és a gondolkodás. Ez az egyik alapja a Jung által leírt személyiség típusoknak, a másik az extroverzió, illetve az introverzió jelensége. Egyik fő elv a kompenzáció elve. Az egyén külső megjelenése csak álarc, (persona), amely az egyén lelki adottságai és a külvilág követelményei között kompromisszum eredménye.

A kollektív tudattalan tartalmát nevezte Jung archetypusnak s valószínűleg ez a legjelentősebb gondolata. Az archetypus azokat az ősi emberi szimbólumokat tartalmazza, amelyek a mai napig sem veszítették el hatásukat. Ezek a vallásos, mágikus, irracionális, mégis mindenki által ismert jelenségek, fogalmak. Irracionalitása ellenére az archetipus hatékony, pszichikus erőként működik.

Jung egész rendszere az ellentétekre épül, amely által keltett feszültségből származik az energia, amin a lélek működése alapul. A lélek működésének fő törekvései: az ellentétek kiegyenlítése. Jung bírálja Freud tanainak egyoldalúságát, elméletében a szexuális ösztön döntő súlyát. Jung nem határoz meg bizonyos számú ösztöntényezőt, azonban hangsúlyozza a szellemi tényezők önálló, ösztönös eredetét. Szerinte ez az emberi lét legfőbb principiuma.

Mind ezek mellett még kell még említanünk Szondi L. érvelését. Szondi szerint a tudatnak két része van, az érzelési és a szükségleti tudat. Az elsőben a külvilágban szerzett benyomások találhatók, a másodikban a már tudatossá vált génikus ösztöntörkévések. Ugyanígy két részből áll szerinte a tudattalan is. Egyik része az örök várocsarnoka, az az öröktől örökölt, ösztönös törekvéseket tartalmazza, (egoidok) a másik az elfojtott szükségletek tárháza, amelyben a tudatba már egyszer bekerült, de onnantól kiszorított egoidok helyezkednek el. Minden egoid fő törekvése, hogy betörjön a tudatba, ehhez azonban még kell küzdenie annak egoid párjával. Ez az elsődleges küzdelem még a csecsemőkorban zajlik le és nem dől el véglegesen. Az ember sorozott választásait a lappangó egoidok irányítják a mélyből és ésváltásra törekvésnek. Ez a másodlagos génküzdelem során fordulhat elő. Az ennek két funkciója van; az énkitágítás és az énbeszűkítés. Énkitágításról akkor beszélünk, ha a tudattalamból egoidok kerülnek a tudatba, ezáltal kitágítják a szükségleti tudatot. Ezeknek egy részét az én elfogadja, a többit azonban elfojtja és elzárja a tudat határát a többi egoid elől. Ezt nevezzük énbeszűkítésnek. Ez a tudat állásfoglaló működése, amely a külvilág hatásait és a lelkiismeretét is tartalmazza. Ezt nevezi Szondi állásfoglaló én-nak. Működése az akceptálás, ami az egyéniség kialakulásához vezet.

Az egyéniség nem más mint az ember énesített tudattartalmainak összessége. Az énesítés nemcsak az éri ösztöntörékvessékre, hanem a külső benyomásokra is vonatkozik. Az én a köztől hozzá létre az egyéniséget. minél erősebb az állásfoglaló én működése, annál függetlenebb az egyéniség.

Az 1940-es évektől jelentős változás következett be az én-nel kapcsolatos koncepciók terén.

E változásban fontos szerepet játszottak Gordon Allport munkái. Allport úgy véli, hogy a pszichológiában az ilyen fogalmakat, mint az ego, az én, az én-fogalom, senlogesebb kategóriákkal kell felcserélni. Ezek a fogalmak pszichoanalitikus hagyományaik miatt valóban spekulatívnek látszanak a természettudományos kísérletezés mintáját követő pszichológusok szemében. Így Allport más elnevezést vezet be: a propriumot.

Az mindenesetre megállapítható, hogy az elmúlt néhány évtized során az én-fogalom tanulmányozása újjászülött. Sorra születtek az ilyen fogalmak, mint az énkép, én-érvényesítés, én-bevontság, én-identitás, stb.

Meglepő ezzel szemben, hogy a szocialista országok pszichológusai ebben az időben milyen keveset és milyen esetlegesen foglalkoztak az én-pszichológiával. Ez Magyarországra is jellemző, habár létre elevezések és részleges kutatási eredmények jelentek meg ezzel kapcsolatban. Ezt valószínűleg az is okozta, hogy a nyelvtudomány

a marxista pszichológia számára idegen maradt. Így ezzel a kérdéskörrel más társadalomtudományok (szociológia, filozófia) előbb elkezdtek foglalkozni, mint a pszichológia. A pszichológia sokszor ezektől a tudományoktól kapott lökést, valószínűleg ez az oka, hogy sok ön-definíció, főleg a szovjet pszichológiában normatív, értéktelmező szempontot tartalmaz. (Szpirkin, 1974). Úgy tűnik jelenleg az emberi szubjektivitás iránt egyre nő az érdeklődés.

Az ön-rendszer kérdései a pszichológián kívül számos más társadalomtudományt is érintenek, így a szociológiát, a filozófiát, a kulturális antropológiát. Különösen a szociológiában születtek nagyobb horderejű vállalkozások. Mind a pszichológia, mind a szociológia foglalkozik az ön-rendszer szociális dimenziójának, a szociális identitásnak a kutatásával. "A korszerű pszichológia három átfogó kategória alkalmazása és módszeres vizsgálata révén igyekszik közel hozni az emberi szubjektivitás relatívumaihoz, az egyén és a társadalom közötti pszichikus közvetítések finomabb rétegeihez, az ön (ön-rendszer), a személyes (perszonális) identitás, és a társadalmi (szociális) identitás fogalmi révén." (Pataki, 1982)

A pszichológiában kialakult az a nézet, hogy az ön-tudat nem jöhet létre, csaként, mint a szociális identitás ilyen vagy olyan felépítése révén. Az identitás t

úgy értelmezi a szakirodalom, hogy az én, miközben tisztázza viszonyát az őt körülvevő emberi világgal, dönt arról, hogy ebből mit fogad el és mitől távolodik el. Amikor a személyiségben az identitás kialakulása elér valamilyen fokot, amikor megfogalmazódik az önálló identitás, a személyiség nagymértékben önszervezővé válik.

Az én-pszichológia mindmáig mind a szociológia, mind a pszichológia keretei között halad előre, s ez valószínűleg nem is véletlen, hanem a vizsgált jelenség sajátosságai indokolják.

Ezzel megtörtént az én-pszichológia kettéválása.

Egyrészt a pszichoanalízis, másrészt az amerikai "pszichologizáló szociológia" keretei között fejlődött tovább. A legjelentősebb tudományos eredmények a szimbolikus interakcionizmusban születtek, amelyben alapvető jelentőséggel rendelkezik. A szimbolikus interakcionizmus alapösszejét Mead tömören így fogalmazza meg. "Az én, mint ami önmagában való objektum lehet, lényegében társadalmi struktúra, és társadalmi eleményből ered." (Mead, 1973)

Mead szerint az "én" a szociális tapasztalatok, az egyének a társadalmi, szervezettől és ezen belül más egyékekkel való kapcsolatait, érintkezéseit

folyamán alakul ki. Az "én"-t kette választja "reaktív én" illetve "felépített én"-re, amelyek közül a felépített én tartalmazza a szociális aspektust. Ez nem más, mint az interiorizált másik. A "teljes én" struktúrája alowi énekből épül fel. Különböző "énekek" létezhetnek, hogy melyik "én"-re leszünk, azt egy társadalmi reakció-sorozat szabja meg.

A "reaktív én" nem annyira kidolgozott, erre a spontaneitás, az impulzivitás és a kreativitás jellemző. Mind szerint az "én" egy folyamat. A "reaktív én" és a "felépített én" szakadatlan dialógusának folyamatában létezik az "én".

Ez a mi nem támaszkodik empirikus adatokra, így elméleti műveltségű fogva sok benne a tisztázatlan kérdés és a bizonytalanság. A mai szociálpszichológia medrében fejlődő én-pszichológiára azonban olyan nagy hatással volt, hogy ennek ellentéte eredményeit igen sokra értékelhetjük. Mind a marxista, mind a polgári pszichológiában megfogalmazták tehát azt, hogy az én kialakulásában és fejlődésében a környezet a döntő tényező. A marxista személyiségfelfogás ezt kiterjeszti, központi szerepet szán a társadalmi viszonyoknak. Ezt össze a következőképpen fogalmazza meg: "A tudományos személyiségpszichológiának egy kell tekinteni a megértések közötti társadalmi

viszonyokat, mint az egyéni élet alapstruktúráit" (Sevo, 1971).

Mások gondolatait fogalmaz meg Vigotszkij is: a személyiség azon keresztül válik saját maga számára is azzá, amilyen ő maga volt, amit mások számára is jelent. (Vigotszkij, 1971).

Néhány évtizeddel később elkezdődött, az ön-pszichológia egyes kérdéseinek módszeres vizsgálata. A neofreudista törekvésekben központi szerepet játszott az ön (Morney, Sullivan).

Morano, Rogers és Maslow az ön-pszichológia problémáit elsősorban a hétköznapi élethelyzetekben vizsgálják.

Különböző kutatócsoportok a kísérleti pszichológia eszközeivel, és módszereivel igyekeztek elátalmasítani Freud gondolatait. Ezt kiegészítették új eljárások alkalmazásával, személyes dokumentumok, az "élettörténet" tanulmányozásával, esettanulmányokkal, résztvevő megfigyeléssel. A társadalmi hatások figyelembevétele a freudi pszichoanalízis tovább fejlesztésében is jelentős szerepet játszik. Reich és Fromm és a frankfurti iskola több tagja átveszi Freud alapfogalmait a pszichikum tagolt és differenciált működéséhez köthető vonatkozónak, de magát a szerkezetet teljesen más módon írják le. "Fromm humanista pszichoanalízise" az emberi lét alapvető dichotómiáját társadalmi dimenziója felől látja megvilágítani.

Fromm felfogása szerint a civilizáció felbontja az ember aktuális én-je és lehetőség szerinti én-je közötti megfelelést. (Fromm, 1963). Az aktuális én az adott társadalomban csupán korlátozottan, funkcionális eszközként megvalósulható személyiséget képviseli. Törz értékeket magáévá téve, hamis én-ként működik, amely elcsorvasztja az ember belső erejét arra, hogy felismerje és kifejllessze "igazi én"-jét. Fromm a "szociális karakter" fogalmával írja le azt a pszichikus közvetítő szférát, amely a társadalmi-gazdasági tényezőket mintegy leképezi a személyiségben.

Az amerikai neofreudisták tehát ugyancsak eljutottak a társas-társadalmi tényezők nyomatékos kiemeléséhez.

Az ebből kifejlődő "humanista pszichológia" egy nehezen áttekinthető terka áramlatként folytatódik tovább. Két legnagyobb alakja Maslow és Rogers. Az alapgondolat az énnel kapcsolatban az, hogy az "én" szakadatlanul fejlődik és fejleszthető. Ezen a gondolaton alapul a "betegközpontú terápia".

E szakadatlan változás, önfeltárás legfontosabb pszichikus szerve az én-rendszer. Rogers klinikai tapasztalatai alapján egyre nagyobb szerepet tulajdonított az én-nek. Végül erre az általános következtetésre jut, hogy az én-fogalom a személyiségdinamika egyik fontos változója, s hogy az én-ben lezajló változás egyike a

terápia során végbeműködő legjellegzetesebb és legfontosabb változásoknak (Rogers, 1959,). Központi fogalom az én-szerkezet, amely az én és a mások viszonyának észleleteiből ered, s magában foglalja az ezeknek az észleleteknek tulajdonított értékeléseket is. E külső vonatkozási keret tartalmazza a társadalmi értékeléseket, a normatív hozzonatokat, külső minősítéseket és igényeket. Ennek interiorizált változata az ideális én. Az az én, amelyet az egyén birtokolni szeretne, legfontosabb személyes értékeinek hordozója. Rogers különösen nagy jelentőséget tulajdonít az én és az én-tapasztalat közötti kongruenciának illetve inkongruenciának. Az én-fejlődés feltétele az, hogy az én-tapasztalatok pontos szimbolikus alakot öltsenek, és ebben az állapotban épüljenek be az én-fogalomba. Ebben az esetben áll ugyanis elő az én és az én-tapasztalás közötti kongruencia. Rogers szerint az én-tapasztalás legfőbb forrása a másik ember. Ezáltal a szociális interakciókat leszűkíti a személyes találkozásra.

A szociális self fogalmát talán Leary elemozte a legkomplexebben. Az ő elméletét később még részletesen ismertetjük. Leary szerint az individuális viselkedés egységei az interperszonális reflexok. "Automatikus, nem akaratlagos válaszok interperszonális szituációkra. Az egyén spontán módszere, amellyel másokra reagál...

Az a reflexmód, ahogyan másokra reagál, és a másikat önmagára szelektív módon - reagálni tanítja a személyiség legfontosabb elemei aspektusa" (Kulcsár 1981). Ennek működnek rugalmasan az interperszonális reflexoi, aki naponta többször, szinte mind a lá reflexet produkálja. Sokan azonban beszűkülnek 2-3 reflexre, és reciprok módon annyit kapnak vissza.

Ebből következik Leary egyik fontos tétele, az öndetermináció elve. Ennek lényege az, hogy a személyre adott reakciók leírásában maga a személy a főlétes tényező. Nem elutasították, hanem a többit elutasításra tanította. Tehát az interperszonális események nem véletlenül, vagy külső okokból történnek az emberekkel. Ez azonban nem a tudatos akarat szintje, ezzel ez sokszor teljesen ellentmondásban van.

"Szomorú paradoxon számunkra, hogy akaratlagos intenciók, verbális döntések, intellektuális belátások gyenge és olcsó és nem akaratlagos, napi 24 órák interperszonális reakciók hatásához képest." (Kulcsár, 1981.)

A pszichológia - a szociálpszichológiai kutatás módjait tekintve megállapíthatjuk, hogy az én vizsgálatában létfontosságú szerepet játszik ki maguknak társadalmi tényezők, az egyén kapcsolata a környezettel. Ezt Pataki Ferenc

a következőképpen fogalmazta meg: "A normális én-tudat létének és működésének természetes feltétele a személyes azonosság tudata, amely élményszorban nagyon győheres változásokat, át és ájrakulásokat is egyazon szubjektum létezésésként, létezési módjaként szemléli és éli át" (Pataki, 1982.)

a. Az én-kép fogalma

A gyermek növekedése, fejlődése során ismereteket szerez a körülötte levő világról, a közben önmagát is megismeri. Az énről szerzett ismeretek, amint ezt empirikus kutatások is bizonyítják életbevágóan fontosak, mind a magánélet alakulása, mind a nyilvános viselkedés szempontjából.

Az a témával foglalkozó irodalomban én-kép definícióiban mindonítt szerepel az egyén önmagáról alkotott véleménye, önmagára vonatkozó tapasztalatai, az énhez való viszonyai.

Boyd R. Mc Candless a következőképpen definiálja az én-képet: "Az a pszichikus szerveződés ("construct"), amelyet én-kép-nek nevezünk, az önmagunkra vonatkozó tapasztalatok, valamint az önértékelés ("selfevaluation") területeit foglalja magába". Ezek a területek lényegében

intim természetűek, bár legtöbb kimondott és meg-
tett dolgunkban, attitűdjeinkben és kinyilvánított
viselkedéseinkben megnyilvánulnak, cselekvéssé vál-
toznak."

A szakirodalomban található énképdefiníciókat végig
tekintve, általában rövid, meghatározásokat találha-
tunk, amelyeket hosszú fejtegetések és én-kép-cso-
portosítások követnek, amiből kiderül, hogy az én-
kép mégiscsak bonyolult, nehezen megfogható jellem-
zője a személyiségnek. Egy másik hasonló definíció
szerint: "Az én-kép egy személyes konstrukció. Az
egyén úgyszemint elmélete saját magáról".

(H. Schwesinger, 1980).

Mivel a saját személye mindenki számára egy rend-
kívül fontos dolog, ezért minden ember valamilyen
bonyolultabb, vagy egyszerűbb koncepciót, illetve
koncepciók rendszerét kénytelen kifejleszteni önma-
gáról. W.F. Neubauer szerint ez úgy is felfogható,
mint az egyén viszonya önmagához. Összességében a
személy önmagáról meglévő ismereteinek "kognitív
reprezentációja" (Neubauer, 1976). Az én-kép ("self-
concept", "Selbstkonzept") fogalmát az 1940-es
évektől kezdve használják Raimy, Snygg és Combs
nyomán. Az utóbbi évtizedben az én-képpel foglalkozó
irodalom megint megnőtt, s jelentősebb lett.

A pszichológia különböző irányzatai számára másképp merül fel a kérdés, amit az én-kép az egyéni lét szempontjából felvet. A humanista pszichológia szerint ezt a kérdést kell az egyének megválaszolni, hogy "ki vagyok én", a szocial-pszichológia szerint a következőket: "Kik a többiek?" "Ki vagyok én mások szemében?" Az erre adott válaszok összessége alkotja a saját személyünkről kialakuló elméletet. Neumaner szerint ehhez ez is szükséges, hogy az egyén képes legyen önmagát, mint tárgyat szemlélni, hogy saját vizsgálódásainak, megfigyeléseinek képes legyen önmaga is tárgyává válni. Neumaner megkülönbözteti egymástól az én-képet és az öntreflexiót. Az én-kép szerint egy információhalmaz, amely az egyéni létéről felhalmozott szükséges adatokat szolgáltatja és elvégzi ezek értékelését. Ez változatlan feltételek között működik így. Ha azonban az ember körülményei megváltoznak, szükségessé válik az öntreflexió, különösen akkor, ha ennek következtében a személy identitása veszélybe kerül, vagy nem volt képes egy stabil én-képet önmagáról kifejleszteni.

Az öntreflexió egy folyamat, a személy változó, rugalmas véleménye önmagáról. Ez tulajdonképpen felfogható úgy is, mint egy dinamikus én-kép, ami az én-kép és a reális én közötti távolság csökkentését szolgálja.

Az önmagunkról való gondolkodás, saját személyünk megfigyelése, ennek másokkal történő összehasonlítása, realisabbá teheti saját személyünk megítélését. Ezáltal összhangba hozható a saját magunkról kialakított és elképzelt kép a valóságokkal. (Neubauer i.m.)

Egyes kutatók különbséget tesznek az "ön-kép" és a "szociális kép" között. Az ön-kép szerintük az az ön-leírás, amit a személy saját nézőpontjából ad. A szociális kép az az önleírás, amit egy személy egy másik ember nézőpontjából ad saját magáról. (M.Gilly, M.Lacour, R.Moyer, 1970). A szociális kép a másik jelenlétére utal az ön-tudatban. A másik alapvető szerepe a személyiség alakulásában, mint már említettük, egy közismertté vált tény a pszichológiában.

Kiss Tihomir szerint az ön-kép meghatározható horizontális szemlélet alapján, azaz úgy, hogy egy bizonyos életszakaszban lévő egyénnek önmagáról alkotott véleményét feltárjuk. Vertikálisan is meghatározható, mégpedig úgy, hogy fejlődő egyén különböző életszakaszaiban kialakult ön-képének jellegzetességeit vesszük számba.

Összefoglalva tehát az ön-kép az ön-tudattal és öntudattal rendelkező személyiség önmagáról alkotott összképe, amely önismerete és mások véleménye alapján alakul ki. Ez egy lassú és hosszú folyamat. Mivel az egyén az élete folyamán állandó változáson megy át, az önmagáról alkotott

kép is változik. Ez az oka annak, hogy újabban az énkép helyett sok pszichológus az én-rendszer fogalmát használja, mivel az énkép egy ilyen állandóan változó tudás számára túl statikusnak tűnik. Az én-rendszer az önmagunkra vonatkozó tudás teljessége, sajátos, rendszerjellegű, hierarchizált tudás.

Ne az egyént arra kényszerítjük, hogy önmagát beutasson, ezt a tudatot lehetetlen kimeríteni. A szubjektum nem is tudja teljesen verbalizálni, hiszen a tudás egy része a preverbális korból származik, ennek ellenére kitüntetett fontossága van az én-rendszer kialakulásában.

A nézés szempontjából nagyon értelmetlen elnevezés az én-kép, hiszen az egyén önmagáról való tudásának egy részéről, mégpedig egy adott időpontban, az egyén által megfogalmazott, leírt részéről tudunk ismereteket szerezni, s ez mindenképpen én-képnek nevezendő.

Az én-képfogalom elégtelenségét, illetve az én-rendszerhez képest csak voltát mutatja az a tény, hogy különböző pszichológusok többféle én-képet is definiálnak, hogy minél több oldalát mutassák be az én-rendszernek, amely természetesen teljes egészében kimeríthetetlen.

Rosenberg szerint az én-kép fő típusai a következők:

Aktuális én: amilyennek látja magát az én az adott pillanatban. Ez a reális énem, azaz a reális önértékelésen alapul.

Vágyott én: amilyennek szeretné látni magát az egyén. Ez az úgynevezett "eszményi én", az ideális én-kép alapja.

Prozentált én: amilyennek az egyén magát másoknak mutatja. Egy másféle elnevezés szerint megkülönböztünk személyes én-képet, amely egy intim jelenség, az egyén titkainak hordozója és hordozója, és nyilvános én-képet, amely az én-kép tartalmából származó egyes elemek céltudatos, reflektált kinyilvánítása.

3. Az én-kép kialakulása és fejlődése

Az én-kép az egyén tudatosulásának folyamán alakult ki. Az emberismeret és az önismeret fejlődésével tisztul egyre jobban a valóság.

Az én-kép létrejöttének feltétele a tudat, az én-tudat és az öntudat kialakulása, valamint másoknak az egyénről alkotott képének megismerése.

Az újszülött egy ideig tudat nélküli ösztönös lény. Kezdeti világában még nem vált szét az én és a nem én. Az én és a külvilág szétválása két szálon halad.

Mérei írja le, hogy a csecsemő belső "vázlatot" épít saját testéről. Motoros aktivitása közben ugyanis egy sor tapasztalatot szerez a külső világról, és ami fontos: saját testéről. E tapasztalatok következtében jön létre egy sajátos testtudat és így saját testé válik az én hordozójává. Feltételezhető, hogy ez a folyamat, a testtudat kialakulása az én-tudat genozisének egyik állomása. (Merton, 1970).

Skardinor és Spiegel (1947) szerint pl. a (sikeres) motoros tapasztalatok alakítanak ki egy testtudatot, amely minden céltudatos motoros aktivitás centruma ill. referenciaközpontjaként funkcionál". (Kulcsár Zs. 1977).

Több pszichológus feltételezi, hogy a céltudatos cselekvés eredménye, amit a külső visszajelentések közvetítenek, az én-képre vonatkozó sajátos jelentéstartalmat is hordoz. A sikeres akciók az én-képet pozitív, a kudarcok negatív irányban módosítják. Jelentős fordulat az én-kép kialakulása szempontjából az én és a másik személy közötti különbségtétel megjelölése. És ez a másik szál, amelyen az én és a külvilág elkülönül: a társas történések világa, a gyermek saját lényének felismerése a másik ember közvetítésével nagy végbe. Ezt Rubinstein a

következésképpen írja le: "... mindenféle pszichikus jelenség egyrészt az individuum szerves életének terméke és függő komponense, másrészt a környező világ tükröződése." (Rubinstein, 1964)

A fejlődéslélektan nagyszámú empirikus kísérlet alapján írja le ezt a folyamatot.

Az én tudatosulásában ugrásszerű fejlődést jelent a gondolkodás és az ezzel együtt fejlődés beszéd kialakulása. Az első életév vége felé jelentkezik az interperszonális érintkezés új formái, a beszéd kialakulásának kezdete, és a képzetekre és művelői sémákra támaszkodó, szituatív gondolkodás. A kisgyermekkor vége felé két és fél éves kor táján kezdődik el az "én" szó használata.

Nagy szerepet játszanak az én-kép kialakulásában az utánzás, az empátia és a szerepjátékok. A szerepjáték különösen fontos szerepet tölt be a gyermek személyiségének fejlődésében. A szerepek átvétele elősegíti az én és a mások megkülönböztetést, az összetartozás és a különállás megértését. Az utánzáson és az empátián keresztül a gyermek alkalmazkodási módokat tanul meg és értékrendszert tesz magáévá.

Az első három életévben tehát már megjelenik az elkülönültség élménye, megjelenik az én-hangsúlyozás.

A harmadik életévtől a hatodikig tovább fejlődik a gyermek személyisége, tudatosulása, megjelenik az önmagáról való reflexió. Fontos tényező az óvodába kerülés, "az általános másik" megjelenése, amit a gyermek számára a kortárs csoport képvisel. A társas környezet, amely szociális visszajelzésekkel minősíti a gyermek tevékenységeit, a legfontosabb tényező az én-kép kialakulásában. (Mohás L. 1975). Ez az ún. szociális feedback az egyik legfontosabb tényező, mivel-hogy én-képünk azokban a helyzetekben van a legnagyobb veszélynek kitéve, ahol teljesítményünket a szociális környezet is minősíti. A fokozott "én-vonatkozással" jellemezhető helyzeteket "ego-involvál" helyzeteknek nevezzük. (Kulcsár 1977).

A szociális-nonverbális és verbális visszajelentés az én-kép kialakulásának jelentős feltétele, s egyúttal az én-képet alakító tényező. "A viselkedés verbális minősítése sokszor egyenesen a cselekvő s nem az akció értékelése... így közvetlenül kihat az én-kép jelentésére". (Kulcsár, 1977)

A viselkedés nyílt verbális minősítése azonban elsősorban a gyermeki magatartás értékelésében szokásos. A felnőtt magatartás direkt minősítése legtöbb esetben szinte tilos. Valószínűleg ez is oka a

gyermekkori én-kép kiemelt fontosságának s annak, hogy az én-kép felnőtt korban sokszor negyedszékben oltoz az szocialis környezet véleményétől.

Jelentős változást hoz a gyermek életmódjában és én-kép alakulásában a beiskolázás. Fő törekvességi területévé az iskola válik, ugyanakkor ezáltal megváltozik a többi emberhez és a világhoz való viszonya is. Az iskolai környezet morében új követelményrendszerével óriási változást hoz a gyermek és az őt körülvevő szocialis környezet kapcsolatában. Az iskolában teljesen más a szerepe mint a családban és az óvodai gondozás során. Megszűnik a központi szerepe, észre kell vennie, hogy ő is egy a sok egyenlő közül. Egészen más törekvességekkel, sokkal nagyobb erőfeszítésekkel szerezhet megbecsülést az új környezetében. Rendkívüli hatást gyakorol a gyermek személyiségére az új fő törekvesség a tanulás.

Míg az első hat életévben a gyermek főleg az érzelmek uralkalma alatt áll, az iskolás gyermek, tudása folyamatos növekedésének következtében, egyre fejlettebben gondolkodik, így tudatában is egyre realisabban tükröződik a természeti és társadalmi valóság, egyre jobban felismeri helyét a világban, és egyre pontosabban ismeri fel személyiségének

lényeges tulajdonságait. S ez döntő változást hoz az én-kép szempontjából, mivel ezáltal fejlődnek az önmagáról szerzett ismeretei, önkritikája. Én-képe ezáltal egyre letisztultabb lesz. Kiemelkedő értékké válik számára a tanulmányi eredmény, jó vagy rossz tanulói mivolta az én-kép egyik fontos elemevé válik. Hasonlóan fontos szerepet játszik saját testi erőjének, felépítésének ismerete és a nemi jelleg további tudatosulása. A hatodik és a tizedik életév között tudatosul a nemi jelleg és megerősödik a nemi szerep vállalása. Ezáltal a gyermek személyiségének egy jellegzetes vonása tudatosul az én-képben.

Nagyon fontos szerepet játszik az önértékelésben a gyermek kötelességtudatának kialakulása. Ennek során tudatosul a gyermekben az egyfűtézés szabályaihoz való alkalmazkodás, azaz a szociális környezet hatása.

A prepubertás korban fokozódik a gyermek önmegbecsülés iránti szükséglete, az öntudata. Ezzel egyidejűleg mind nagyobb szerepet tölt be előbbben a csoport. Megkezdődik az én - és a közösségi tudatának összehangolása. Központi szerephez jut a teljesítmény, fokozza önbizalmát. A tanulót mind az iskolában, mind otthon értékelik, sőt a gyermek is megtudja már ítélni teljesítményét.

Osztálytársai róla alkotott véleményét is sejtí. Az önismeret, az önértékelés nagy jelentőségű ebben a korban, komoly tényezője a gyermek fejlődésének. Az önértékelés szerepével sokan foglalkoztak. A kutatások szerint nagy mértékben befolyásolja a tanuló magatartását, aktivitását. Az önértékelésnek bizonyos szinten kell maradnia ahhoz, hogy az egyén a társadalmi körülményekhez tudjon alkalmazkodni. Gilly idevonatkozó vizsgálatai kimutatták a 9 éveseknél, hogy azok a tanulók, akik^a legjobb teljesítményt mutatták, kedvezőbben ítélik meg magukat, mint a rossz tanulók. (Gilly, 1976). Az én-ideál és a tanuló valóságos én-képe közötti különbséggel is foglalkoznak ezek a vizsgálatok. Megállapították, hogy annál kifejezettebb az én-ideál felé törekvés, s annál határozottabb, minél jobban tudatosul a tanulóban saját én-képe.

A serdülőkorban az én-kép jelentős változáson megy keresztül, a serdülő mintegy újraalkotja én-képét.

A serdülő helyzete több vonatkozásban ellentmondásos. Bizonyos tekintetben felnőtt, ugyanakkor szociális és érzelmi vonatkozásban még gyermek. 12-14 éves korban csökken az én-kép stabilitása, ez egy depresszív állapotot idézhet elő, 15 éves kor után azonban az az önbecsülés megnő, az önértékelés stabilabb lesz.

A serdülő szülőktől és a pedagógusoktól való függése ellenére egyre jobban vágyik az önállóságra.

Testi fejlődésében is nagy változások állnak be. Mindezen tényezők következtében jelentkezik serdülőkorban az én-azonosság válsága. Ebben a korban a gyermeknek nincs stabil én-képe sem, hiszen a személyiségstruktúrája is alakulóban van. Mindezen instabilitás ellenére erős törekvés jellemző ebben a korban önmaga keresésére. Ekkor alakul ki az értékelő rendszere, és ekkor szükséges, hogy gyakorlatot szerezzen mások megismerésében és megítélésében, hogy magáról is képes legyen reális képet kialakítani.

Az én-kép letisztulása a serdülőkör végén illetve az ifjúkorban történik, s ez számunkra kiemelten fontos, mert empirikus felmérésünk alapjai a korosztályhoz tartoznak. Ifjúkorban az önértékelés és az én-kép vonatkozásában szintén jelentős változások történnek.

"Az ifjúkor legfontosabb pszichológiai folyamata az önismeret és a stabil én-kép kialakulása". (Kon, 1979)

Az én-kép mindig flexibilis, változhat az életformák, a magatartási modellek, minták, valamint az egyéni ítélőképesség, fejlettségi szintjének megfelelően. Az embert sokféle hatás éri, ezekre reagálni kell, így a korábbi én-kép elveszti motivációs bázisát, egyfajta minőségi ugrás jön létre, az egyén én-képét

átstrukturálja. Ez bizonytalanságérzést szül, amit csak az ismételt fejlődés vagy megerősítés csökkent. Így rendkívül fontos a stabil világnézet és az ennek megfelelő értékeorientáció kialakulása. Erre a legalkalmasabb az ifjúkor. Ezzel a környezet befolyása ellenére a személyiség ön maga fenntartására, önmegvalósításra lesz képes. A kialakult, viszonylag állandó én-kép (ha pozitív) mindig a pszichés funkciók dinamikus központja lesz.

Serdülőkorban, a serdülő helyzetének ellentmondásossága miatt felvetődik a kérdés: "ki vagyok én?"

Ez a kérdés e kor fejlődésének törvényszerű következménye. Tipikussá válik az önállóság megnövekedése, a külső irányítás rendszeréről az önirányításra, autonómiára való áttérés.

Az önirányítás fontos feltétele az önismeret. "Az önismeret szintje és az én-kép stabilitásának, integráltságának foka szorosan összefügg az értelmi fejlődésével" (Kon, 1979).

Erikson szerint a serdülő- és ifjúkor legfontosabb folyamata a személyiség fejlődés szempontjából az "identitáskrizis", amelynek eredményeképpen az egyén stabil és önálló "én"-né válik.

Ennek különböző szintjei vannak.

Ha a személyiség nem is megy keresztül a krízis és a próba állapotán, hanem mások döntése alapján már

előre eldöntöttség jár együtt a legmagasabb autoritás mutatókkal és a legalacsonyabb önállósági mutatókkal.

Mindaz szoros kapcsolatban van az orhölcsi tudat fejlettségével. A moralitás legmagasabb szintje azokat jellemzi, akik a moratórium, vagy az érett identitás állapotában vannak.

Ettől függően lényeges különbségek figyelhetők meg a kommunikáció és az interperszonális kapcsolatok stílusában is.

4. Törekvések az én-kép stabilitásának megőrzésére

Az én-kép "önmagunkról alkotott kép" kognitív struktúra, amelynek kialakulásában döntő szerepet játszanak a siker és a kudarcélmények, a szociális környezet verbális és nonverbális visszajelzései, az azonos státusú társakkal történő összehasonlítás és a szociális szerep. Jelentőstertelme olyan személyiségvonásokkal fejezhető ki, amelyekkel a személy azonosítja önmagát.

Az én-kép összetett jelenség, amely számos elemből áll. Sullivan szerint az én-kép olyan jelenség, amely számos egymással dinamikus egyensúlyban levő elemből áll. (Sullivan, 1947) Ez az egyensúly nagyon lényeges szerepet játszik az alkalmazkodásban,

attól függetlenül, hogy az én-kép pozitív-e vagy negatív. Az én-kép sérülése ilyen értelemben fenyegeti az egyén biztonságát, ennek következtében az egyén én-képe megtartására törekszik.

Az én-kép több elemből álló, összetett jelenség, az egyén pedig mindannyiuk elemével kapcsolatban megtanulja, hogy milyen reakciókra számíthat. Az én-kép megtartására való törekvés ösztönös erővel is rendelkezik, mivel az ember küzd azért, hogy az önmagáról alkotott jó én-képet megvédje.

Az én-kép konzisztenciáját a fenyegető információktól védő kognitív manővereket "én-elhárító" mechanizmusoknak nevezzük. Freud nyomán az ezekhez kapcsolatos ismereteket Anna Freud fejlesztette tovább, az ő általa kidolgozott kategóriákat használják az analitikus iskolák ma is. E szerint a főbb elhárítási formák: az elfajzás, a projekció, a racionalizáció és az identifikáció. Az elhárító-mechanizmusok diszsonanciameleti értelmezését Festinger végezte el. Az elmélet lényege az, hogy a kognitív struktúrák szerveződésének fontos elve a konzisztenciára való törekvés. Festinger szerint az elhárító működés alapfeltétele az érzékelés magas foka. Ezek a személyek a jó tulajdonságaik mellett a kedvezőtleneket is tudomásul veszik, nem

várják el, hogy önmagukkal kapcsolatos új információk feltétlenül megfelelően ideális én-képeknek, az a helyzet számukra nem feltétlenül diszsonáns. Ezen kísérletekkel kapcsolatban merül fel a merev (rigid) ill. rugalmas én-kép fogalma. Az Eriksonféle korai zárás következménye merev, pozitív én-kép. Ez tovább bonyolítja az elhárítómechanizmusok kérdését.

"... a "korai zárás" a self-struktúra olyan merevségét eredményezi, amely meggátolja az új-negatív jelentős tartalmú - információknak az én-képbe történő beépítését, az én-kép átértékelését, és az új információ vagy impulzus által keltett diszsonanciát különböző kognitív manőverek, elhárítási formák útján oldja fel. (Kulesár 1977) Ezzel kapcsolatban központi jelentősége az énértékelés problémája.

Több kísérlet bizonyítja, hogy a merev pozitív én-kép ugyanúgy alkalmazkodási zavarokhoz vezet, mint a negatív én-kép. Black és Thomas kimeli, hogy az önmagával elégedetlen ember elhárítómechanizmusokkal nem él, belső feszültségeinek feldolgozására, önértéki kontrollálására kevésbé képes. Ezt más vizsgálatok megerősítik. Az alkalmazkodási nehézségek és a negatív én-kép együttjárása követhetik a "kálos kontroll" attitűd és a kudarcorientált személyiséget

meghatározó tényezőkből (Kulcsár, 1977). Socord és Bachman a következőképpen írja le ezt a mechanizmusrendszert, amely az emberben működik annak érdekében, hogy ezt a kongruenciát fenntartsa a saját én-képe a stabilitását megőrizze. 1. a téves észlelés, 2. a szelektív interakció, 3. a másik személy szelektív megítélése, 4. saját magunk szelektív megítélése és a kongruens reakciók kiváltása a másik embertől.

Mindenféle emberek közötti viszonyra jellemzők ezek a megállapítások, a tanár-diák kapcsolatban azonban különösen fontos erre odafigyelni. A tanár ugyanis számtalan helyzetben nyilatkozik a diákról, igen sokszor a tanuló én-képéről kell információt adnia, hiszen ez munkájának része, a diák személyiségét ugyanakkor, sok esetben alig ismeri. Emiatt a diák gyakran kerülhet nem kongruens szituációkba, ami a fent említett reakciókat beindíthatja. Mchás Livia a következőkre hívja fel a figyelmet ezzel kapcsolatban: "... fiataljaink önmagukról valószínűleg sok negatív jelzést kapnak az társas környezetüktől... Számolva ezzel, hogy az egyénben törekvés az én-képe stabilitásának őrzésére, s a diák önmagáról vallott jegyei közül a reális jegyek kiemelésevel, ezzel összeegyeztetetten kapjon további támpontot én-képéhez". (Mchás, 1978).

Érdekes megállapítások születtek a negatív én-kép fenntartásával kapcsolatban. Aronson szerint a negatív én-képpel rendelkező személyben disszonanciát eredményez a pozitív jelentésű információ. Az alacsony önértékelés ugyanis negatív információk elvárását határozza meg. Aronson szerint a humán szervezet centrális motívuma az elvárások megerősítésére irányuló késztetés (Aronson 1987). Ezt igazolták Walster eredményei is. Szerinte azok az alacsony önértékelésű személyek, akik szociális visszajelentések nyomán szeretetreméltónak ítélik magukat, eredeti én-képüket úgy állítják helyre, hogy a pozitív visszajelentést közlő partnert devalválják. (Walster, 1966)

A pszichoanalitikus iskolák az önértékelési problémák háttérében feldolgozatlan büntudatot feltételeznek. Különös jelentőséget nyer a kongruitás a serdülőkorban. Ekkor reagálnak a gyermekek a legérzékenyebben a negatív véleményekre, ugyanakkor ez még az a kor, amikor a gyermeket mind otthon, mind az iskolában nyíltan bírálják. A kellő tapintat hiánya ebben az időben elbizonytalanodáshoz, az önbecsülés csökkenéséhez vezethet. A szakirodalom különösen fontos szerepet tulajdonít a "jelentős személy" és a referencia csoport" véleményének. A jelentős személy hatása már

kiagyermekkorban igen fontos. Ez először az anya ill. a gondozó a gyermek számára.

"A gyermek számára a szociális tények, különösen mások hatalma egyre nagyobb mértékben pszichológiai realitássá válik... Még fontosabb azonban a példa hatása, vagyis az, amit a gyermek lát, amit a felnőtt viselkedése pozitívnak, vagy negatívnak mutat be számára. Még az egészen kis gyermek is rendszerint nagyon finoman reagál a szociális értékekre és órtékekre" (Lovin, 1975).

A szociális környezet tágulásával a gyermek egyre több ember közül választhat, így nyer egyre nagyobb jelentőséget a referenciacsoport, s a szakirodalom szerint kitüntetett szerepe van az egyén szocializációjában és én-képe alakulásában.

Igaz, hogy az én-kép a korai, motoros tapasztalatokon alapul, tudatosuló tartalmát azonban kétségtelemül a szociális visszajelentések alakítják. A szociális visszajelentések azonban a társadalmi normákat is közvetítik, azaz ezeken a szociális minősítő reakciókon keresztül az ideális személyiség képe is beépül a kognitív struktúrák körébe, s én-ideállá válik. Ez optimális esetben motiváló hatékonyagra tesz szert.

Ezzel összefüggésben beszélhetünk pozitív én-képről, ha az aktuális és az ideális közötti távolság

bejárható, s ebben az esetben a motiváció egészes ambíciókat hozhat létre.

Negatívnak akkor tartjuk az én-képet, ha a reális és az ideális én-kép közötti távolság túl nagy, azaz a személy leértékelt önmagát.

Az ideális én-kép kialakulásával jelenik meg az önértékelés funkciója. Ennek lényege az, hogy a személy csatlakoztatja az ideális én-képével veti egybe és ehhez igazítja, anélkül, hogy közvetlen szociális megértést várna, vagy büntetés veszélye fenyegetné. Ez a megértés önszabályozásának alapja a lelkiismereti funkciók megjelenésének feltétele.

Mindennek szorosan kapcsolódik az önelfogadás, amely esetén az egyén pozitív módon vállalt értékként tolerálja magát, ezzel adódik az önbecsülés, amely egyike a személyiség legfontosabb integratív jellemzőinek, a megértés és a törekvés minden mozgásának hatással van.

Az önbírálat az én-változtatásra motivál, a reális és az ideális én-kép közötti feszültségből ered.

5. Az én-kép hatása az egyén főbb megnyilvánulásaira

A hátrányos helyzettel ill. a kudarc és a siker eszével foglalkozó pszichológusok, akik a külső

tényezői mellett a belső szubjektumban gyakorozó okokat keresték, elfutottak az önmagukról önmagukban élő kép fontosságához.

"Ez a kép hajlanosít bennünket olyan pozitív önértékelésre egy-egy csodaküldetésünk után, amely önértékelés holléna, juttatkozó érzést vált ki belőlünk... az egész síkért varázsoló módszercsalád elméleti magva tehát nem más, mint az önkép referuja és családai a személyi autonómia kikarcolása" (Varga, 1980)

Ha az okokat tekintve igaz is ez az elmélet, gyakorlati segítséget ennek alapján még nem könnyű adni, hiszen egy átlagos társadalomban a felnőtt, egészséges egyén ellenfele nem csak a saját "idegállapota". Sokan olyannyira fontosnak tartják a pozitív én-képet, hogy a bűnözésé válást a negatív én-képpel hozzák kapcsolatba. Mowling szerint a gyermekkorban három központi tényező meglétére van szükség ahhoz, hogy az ember erkölcsi fejlődése jó irányban haladjon.

Elsősorban adagolt spontán szülői szeretet és a megfélemlítő aktivitás, e mellett a harmadik a helyes önértékelés kialakulása. Ha gyermekkorban jelentősen elbátortalanodik az önértékelés, a gyermek számára csak az marad, hogy kivonja magát a társadalmi felelősség kötelezettsége elől, a fiktív kompenzációs megoldásokhoz folyamodik. "Több pszichológiai

kutatásunka felderítette, hogy a bűnözők minden látszat ellenére elsősorban saját értéktelenségük tudatától szenvednek" (Marsányi - G. Donáth B. 1966). Ugyanezt igazolja H. Kaplan kutatása. Kaplan az önbecsülési motívumnak kiemelt szerepet tulajdonít a személyiségformálódásban. Ennek hatására a személy erre törekszik, hogy maximalizálja az önmagára, mint pozitív, elfogadott egyénre vonatkozó tapasztalatokat és ugyanakkor minimalizálja azokat, amelyek elutasíthatók. Mindaz lényegében, az ön-fogalom kialakulását eredményezi. Az elvárásoknak való megfelelés ill. meg nem felelés, mélyen érinti az ön-kép és az ön-elfogadás alakulását. Ha a személy önmagára vonatkozó attitűdjében az inkompetencia lesz domináns, akkor önmagát mint elutasított és elutasítható személyt határozza meg, az olyan feszültséget hoz létre a személyben, amely elvezethet az addigi vonatkozási csoportok értékeinek, normáinak megkérdőjelezéséig, esetleg ezek teljes elvetéséig és más domináns értékek és viselkedésformák elfogadásáig, amikhez nem kötődnek negatív tapasztalatok.

Kon szerint: "A pszichopatológia jelentős mértékben a szubjektum képességére arra, hogy elkerülje, vagy onyhítse az önbecsülési mértéket." (Kon, 1985)

Bizonyos vizsgálatok azt mutatják, hogy az ön-kép jó illetve rossz volta összefügg a szerengés tesztok

"... az igen szorongó személyek egy meghatározott szociális szituációt kellemetlenebbnek, felelősebbnek tartanak és jóval intenzívebb feszültséget és fényezetettséget élnak át, mint a nem szorongók". (I. Dohmann, G. Lazarus-Mainka, 1981). A szorongás szerintük összefügg az én-kép milyenségével, a pozitív és a negatív önértékelés ki-fejlődése pedig a gyermekkorban gyökerezik. Egy igen pozitív én-képpel rendelkező személy elégedett önmagával, respektálja magát és más emberekkel össze-vetve saját magát "megfelelőnek" tartja. A negatív én-kép pedig azt eredményezi, hogy az egyén nem fogadja el önmagát és önmagával elégedetlen. Ezért igen hajlamosa válik arra, hogy szorongjon és fényezetettséget érezzen és szociálisan bizonytalan reakciókat produkáljon.

A kedvezőtlen én-kép általában együtt jár ezzel, hogy a személy nem bízik önmagában. Ez a gyermek esetében abban jelentkezik, hogy iskolai teljesít-ménye alacsonyabb lesz.

B.R. McCandless tanulmányában több olyan kísér-letet ír le, amely elátmasztja ezt a feltevést. Az egyik vizsgálat szerint 30 %-os korrelációt találtak a pozitív én-kép és az iskolai teljesítmény

eredményeivel, valamint a beilleszkedés sikerességével. (B.R. Mc Cambliss, 1976). Számos vizsgálat azt mutatja, hogy összefüggés van a negatív én-kép és a szorongás mértéke között. Más vizsgálatok azt támasztják alá, hogy a jó én-kép általában véve megfelelő társas együttműködéssel, népszerűséggel jár együtt. Az én-kép tehát valóban kifejezésre jut a csatlakozás nyelvén. A jó beilleszkedéssel az ember önmagával tanúsított viszonya is kapcsolatban áll.

NSZK pszichológusok kimutatták, hogy a negatív én-kép által okozott szorongás sportolással csökkenthető, mivel a rendszeres testedzés javítja az énképet, ugyanis a sport alapvető emberi szükségleteket elégíti ki, közvetve vagy közvetlenül a mozgás, a játék a szociális kontaktus a szociális elismerés, a teljesítmény és az önmegerősítés iránti igényt. (R. Tschakert, 1986).

I. Dahlmann és G. Laurus- Mainka szintén kimutatták, hogy a szorongóbb emberek önértékelése alacsonyabb, mint nem szorongó társaiké. Ezek az emberek (az igen szorongók) "... nehezebb szociális szituációban értelmileg lényegesen intenzívebben és negatívatásukban zavartabban reagálnak, mint a nem szorongók.

között. Egy másik ismertetőt kísérlet erre próbált választ keresni, hogy milyen különbségek vannak az ön-kép tekintetében a nagyon tehetséges gyerekek két csoportja között, amelyek különböző tanulmányi eredményt mutatnak fel. Ebből a felmérésből Candless a következőket vonta le: "Azok a gyerekek akik úgy érzik, hogy szabadságuk korlátozott, hogy nem tanulhatnak saját érdeklődési irányaik szerint, és érzéseiket sen fejezhetik ki szabadon, hogy tehát nincs lehetőségük arra, hogy megbirkózzanak a környezeti problémáival, akik úgy érzik, hogy az egész világ "ellenük van" és családjukhoz sen kapcsolódniuk elég erősen, ezekből az okokból eredő konfliktusukat az iskolai nevelés folyamatával szembeni "lázadás" útján vezethetik le, vagyis képességeiknél alacsonyabb szinten teljesítenek. Az ilyen gyerekek esetében az iskolai tanítás mellett még aktív érzelmi nevelésre is szükség van. (Boyd R. Mc Candless, 1976).

Kiss Tihász szerint, ha az önértékelés alapján az önbizalom a tanulónál magas szintű, a tanuló bízik magában és komolyabb erőfeszítésre képes. Az önbizalom, illetve az önértékelés azonban nemcsak az iskolai teljesítménytől függ, hanem attól is, hogy mennyire nehezen érte el az adott teljesítményt.

"Mivel pedig a tanuló önértékelése, illetőleg ön-képe oly nagy szerepet tölt be az iskolai munká vállalásában, sőt a tanuló sorának alakulásában, ezért fontos lenne tudni a novolónok, hogy milyen a tanítványának önmagáról alkotott képe" (Kiss T. 1978). Emeltott könyvében Kiss Tihancr azt is javasolja, hogy a novolók egy önértékelési teszt segítségével mérjék föl tanítványaihat egyénileg is, hogy segíthessék őket értékes személyiségtulajdonságok kialakításában és ön-képük tudatosításában. Az ön-kép hatása a személyiség viselkedésének nemcsak pozitív ill. negatív voltától függ, hanem az ön-kép "sonatizáltságotól" is. (Zöld B. 1987)

Az ön-kép kategorialis meghatározítása szerint minden kategóriának van egy centrális tendenciája, az az ágyonozott prototípus (Rood, 1978), az valamely tulajdonság kvintesszenciája, néhány embort ezzel jellemozhetünk, sokan azonban a kategória perifériájára esnek. Zöld B. szerint a kategóriák perifériája fotózásból vett analógia szerint a homályosra állított képhez hasonlítható, ezt követi az irrelevancia.

"Azt a folyamatot, amikor valaki észleletünkben a személypercepciók kategória perifériájáról a prototípushoz vagy az irrelevanciához közelít -

somatizálódásnak nevezzük. (Zöld B. 1987)

Az én-kép viszonylatában ez a következőt jelenti; ha a rendelkezésünkre álló kategóriák nagy része irrelevánsnak, kis része prototipikusnak mutatja tulajdonságainkat, akkor az egy jól használható, szerkített és értékhangsúlyos kép lesz önmagunkról. Tehát a csoportpszichoterápia célja az én-kép somatizálása, ami az oktatással kapcsolatban is fontos következtetéseket rejt magában. Ez a folyamat azt a veszélyt rejt magában, hogy alacsony önértékelésű emberek esetében inkább várhatunk konzisztensen negatív, mint pozitív önértékelést.

6.

Az én-kép mérhetőségéről

Az én-kép "olyan tulajdonságok összessége, amelyeket az egyén önmagának tulajdonít - hipotétikus konstrukció, amely nem feltétlenül és nem mindenben felel meg a valóságnak..." (Dévai, 1988)

Az én-rendszer reprezentációját jelentő fogalomban a kép pszichikus leképezés értelmében van jelen, s kognitív, emocionális, motivációs mozzanatokot egyaránt magában foglal.

Mind ezekből következik, hogy vizsgálata megkövetelően komplex módszereket és differenciált mérésekre alkalmas eszközöket igényel.

Az én-rendszer minden eleme nyilván nem mérhető, hiszen ebből sokat a szubjektum verbalizálni sem tud,

egy részét a perzonális én jellemezte pedig nem akarja, nem tudja megosztani másokkal. A mérhető én-kép tehát nem az én-rendszer egészére vonatkozó reflexió, ennek azonban egy jelentős tartományára vonatkozik.

Önmagunkra vonatkozóan nemcsak a tudáshalmazunk van, hanem egy sajátos értékelő viszonyunk, de nemcsak tudatos értékelő viszonyunk, hanem énos érzelmünk is.

Az én-rendszer mérhető része igen szoros kapcsolatban van mások megfigyelésével és a szociális képpel. Zöld B. megfogalmazása a legalkalmasabb erre: "Én-képnek azt az önértékelési alakzatot nevezzük, amely az egyén önmagának a többiekkel való együttes szemlélete során használ és alakít ki." (Zöld B. 1987). Az embernek természetesen csak a saját érzelméről, élményeiről, belső változásáról van tudása, másokra vonatkozóan ugyanazt viselkedésükből és közléseiből következtetheti ki.

Másokról alkotott véleményünket nagyon rövid idő alatt, rendkívül változatos körülmények és viselkedési minta alapján vagyunk kénytelenek meghozni. Az ember ezekhez a viszonyokhoz azonban rendkívül jól alkalmazkodott. "A megismerési feltételek elhanyagozható változékonysága, egy nagyon rugalmas,

kognitív transzformációrendszerrel tételiz fel, hogy az ember addig gyűjtött ismereteit a legkülönbözőbb észlelési feltételek között is mobilizálni legyen képes." (Zöld B. 1985)

Ez egy hierarchikus kategóriarendszer működtetésésként is elképzelhető, amiben egyre feljebb menve, a kategóriák egyre absztraktabbak. A hierarchia csúcsán teljesen absztrakta. Tartalmukat tekintve hétköznapiak, konvencionális elvonatkoztatásokat tükröznek.

"Pusztán elméleti megfontolások szerint is az embernek, mint társaslénynek önmagát, más emberekkel való összehasonlításban kell szemlélnie, csak így módon juthat a saját természetéről társadalmilag értelmes, használható következtetésre". (Zöld, 1985)

Igy ugyanazon kategóriák segítségével alkot képet saját magáról, mint embertársairól. Az én-kép vizsgálat során valószínűleg arra kapunk választ, hogy az egyének hol helyezik el önmagukat a számukra megjelölt emberi világban.

Ilyen értelemben az én-kép, mint kognitív képződmény tudatosan hozzáférhető, mégpedig viszonylag könnyen az egyén személy-észlelésének nagy, átrendező kategóriái szerint. Ami ebben a kognitív képződményben a leginkább konvencionális, valószínűleg az tehát a legkönnyebben mérhetővé.

Az én-kép ugyanúgy pontatlan, mint elképünk a világ bármely más tárgyáról. Az emberek nincsenek tisztában

adottságaikkal, és azokkal a tapasztalatokkal más-
képp operálnak, amelyek valaha az övék voltak, és köz-
vetlen tapasztalataik sem mindig épülnek be az én-képbe
(főleg amik nem egyeznek a kialakult én-képpel), mert
az én-kép "mégis valami számukra fontos és védett
látomás". Az én-képnek annyi dimenziója van, ahány
kategóriát az egyén embertársainak megítélése céljából
használ.

II. A kutatás tárgya és módszerei

1. A kutatás tárgyának meghatározása

Kutatásunk monétát mindenképp előtte az határozza meg, hogy hol vannak témánk vizsgálatának határai és mely kérdésekre érdemes a vizsgálat súlypontját helyezni. E kérdés megválaszolásához már definiáltuk dolgozatunk első részében az én-képet, az ideális én-képet. Ezt azonban le kell szűkíteni az általunk vizsgálható területre, s empirikus felméréseinknek megfelelően definiálni. Az általunk kiválasztott kérdőív alapján (Leary, interpersonális vizsgálólista) a személy én-magáról kialakított tudatos elképzelését vizsgálhatjuk, azaz egy tudatos én-jellemzést kapunk. Az ideális én-képet szintén Leary által készített minősítő listával vizsgáljuk. Az ezzel kapott eredmények megmutatják, hogy a személy milyen én-ideált vállal. Ez magában foglalja azt is, hogy a személy milyen értékhrendszert alakított ki és tart fenn. Itt már jelentős szerepe van a társadalmi tényezőknek, a társadalom számára fontos értékeknek is.

Kutatásunk másik tárgyát a munkához kapcsolódó értékek alkotják. Azek az értékek, amelyek determinálják az egyéni törekvéseket, befolyásolják a motivációt, s

mindazokat a szubjektív élményeket, amelyek alapján tudatosan az egyén önmagáról kialakult én-kép. Az eddigiek alapján feltételezhető, hogy az én-kép, az ideális én-kép és a munkával kapcsolatos értékek között szoros kapcsolat van. A tudatos önfejlesztés mellett szeretnénk bizonyítani, hogy a felsőoktatás hallgatói munkához kapcsolódó értékei hogyan struktúrázódnak.

Az általunk használt kérdőívre jellemző az eddigi tapasztalatok alapján, hogy "... az értékválasztások alapján feltárt értékstruktúra a személyiség szakmai fejlődésében megvalósítható értékstruktúráját jelenti, amelynek egyaránt van pályaspecifikus és személyiség-specifikus vetülete". (Szilágyi K. 1987)

A társadalom oldaláról nézve ezek az értéksorok azt a kérdést vetik fel, hogy az adott foglalkozási csoportban az egyes emberek számára ezek valóban funkcionális értékként léteznek-e?

2. A leggyakrabban használt vizsgálati eljárások és feldolgozási módok

Fontosnak tartjuk megemlíteni azokat a módszertani eljárásokat, amelyekkel leggyakrabban találkozunk az én-kép és az értékek kutatása során.

A leggyakoribb a tulajdonságlista felkínálása, ezek között egész különböző méretűeket találunk. (Zöld B. Dévai M)

M. Gilly, M. Lacour és R. Meyer tanulmányában az önportré a pszichológus kérdéssorozatára adott válaszokból áll össze.

Olyan vizsgálatok is vannak, ahol a kísérlet alanyai maguk határozzhatják meg azokat a tulajdonságokat, amelyeket önmagukra jellemzőnek tartanak. Mohás Livia ezt alkalmazza gimnazistákkal végzett kutatásaiban. Önjellemzést írat a tanulókkal, ezeket tartalom-elemzéssel vizsgálja.

Gyakran használnak az önjellemzésnél egy bizonyos számú tulajdonságból álló listát, amelyben szereplő tulajdonságok intenzitásáról 5 fokú skála segítségével kell dönteni.

Mi Leary Interperszonális Vizsgáló listáját választottuk ki, amelyet a vizsgált személlyel mind az önjellemzésre, mind az én-ideáljára vonatkoztatva kitölthetünk. Ezzel a személyiséget az interperszonális magatartás a szintjén jellemezhetjük. A személy saját interakcióiról alkotott véleményéről, képéről, az interperszonális magatartás tudatosuló jellemzőiről nyerünk információt, valamint az énídeálról, a személy által elfogadott morális

normáról, az interperszonális magatartásra vonatkozó ön-ideálról.

Tudományosan mindogynéki eljárás egy korlátozott megközelítéssel jelenti az önmagunkról alkotott képnek, hiszen egy nagyobb mintán nem vizsgálhatjuk annak minden szintjét, s ez alkotja az ön-kép vizsgálatokkal kapcsolatos kritikák fő gondnivalóját. E bírálatok lényege, hogy az ön-képnek csak a legtudatosabb része tárható fel. Ez igaz, az egyén tudatos válaszait azonban nem csak ez az egyetlen szint határozza meg. Az ön-kép vizsgálatánál azonban valószínűleg sokkal többet nem tájékozhatunk ki célul, mint azt, hogy az "ön" önmeghatározásáról szerezzünk információkat. Kritikaként merül meg fel az "észlelt ön" és a "kinyilvánított ön" közötti különbség feltételezése. A két kategória léte vitathatatlan, tal merőv elkülönítődnek azonban nem először, mindkét esetben az "ön" önmeghatározásáról van szó, akár magának a személynek, akár másoknak szól. Egyik sem tekinthető állandónak, a torzulás veszélye pedig mindkét esetben fennáll.

"Az önképzés tehát nem vezethető vissza egyik összetevőjére sem. A helyzetek és az "ön" érintett vonásai szerint többé-kevésbé harmonikus, meg lehet ésszel sokféle leképzési elomból áll össze. Az így kialakított "reprezentációs univerzum" úgy fogható fel, mint annak

a folytonos "színelőadásnak" a terméke, melyet a személy magának és másoknak előad. Az előadás elég egybefogott ahhoz, hogy megőrizze a személy számára integritása érzését. Másfelől viszont sokféle formában megnyilvánulnak a különböző helyzetekben lezajló alkalmazkodásnak vagy az alkalmazkodás hiányának változatos módjai. " (M. Gilly- M. Lacombe - R. Meyer, 1976)

A munkával szembeni beállítódás empirikus vizsgálatának egyik igen nehezen megoldható feladata a verbalizált értékorientációk tartalmának s struktúrájának elemzése. A verbálisan kifejezett értékelések közül igen nehéz kiválasztani a szituatív véleményeket, ill. a munkához való viszonyulást tartósan szabályozó beállítódásokat, a személyiség általános szakmai értékrendjét kifejező orientációkat.

A szakmai beállítódás mélyebb, tartalmi elemzése általában meghaladja a nagyobb elemszámi mintákon végzett analízisek lehetőségeit. E keretek között általában a munka szubjektív értékelését sikerül csak megragadni. Az egyik legnagyobb pedagógus-munkakutatásban használt módszer a különböző tevékenységek rangsorolása volt, aszerint, hogy mennyire szívesen végzik azokat. A válaszokból kétféle rangsort készítettek, az egyik a 3 fokú skálán alapuló mutató, a másikat a tevékenységek kedveltsége szerint alakították ki. (Ferge Zs. Gáspár F. Háber J. Tanczos G. Várhegyi Gy. 1972)

Az általunk használt Super-féle kérdőívet néhány éve egyre sűrűbben alkalmazzák Magyarországon.

Super elmélete kiemelkedő helyen áll a pálya-fejlesztési modellek között, benne a szakmai magatartás átfogó általános pszichológiai koncepcióvá bővül.

A kutatók szerint kifogásolható Super elméletében az, hogy erősen kötődik az amerikai társadalmi modellhez, ezen belül is a férfiak pályafejlesztési útjának leírására a legalkalmasabb. Központi szerepet játszik benne az önmegvalósítás, ami nem biztos, hogy az európai adaptálás során is megfelelő. Vitatható ezen kívül az elmélet előrejelző értéke.

Mind ezek ellenére az ehhez kapcsolódó munkaérték kérdőív alkalmasnak látszik arra, hogy a személyiség és a munkához kapcsolódó értékek pszichológiai tartalmát differenciálja, ezt az empirikus felmérések sokasága igazolja. (Érték és munka, 1987)

3. Hipotézisek, kutatási feladatok

Kutatási hipotéziseink felállításakor kiindulási pontként szolgálnak számunkra azok az elméleti összefüggések, amelyeket a dolgozat első részében ismertettünk.

1. Mivel az én-kép a személyiség több szintjén igen komplex módon szerveződő rendszer, ennek csak a személy

Altal verbalizálható és kimondandó részt vizsgálhatjuk.

2. Feltételezzük, hogy a hallgatók nagy részének én-képe összhangban van választott szakmájukkal és erősebben megjelennék benne azok a tulajdonságok, amelyek a "tanárszerep"-hez szükségesek.

3. Feltételezzük, hogy legtöbb esetben nem találunk lényeges eltérést a valóságos és az ideális én-kép között, s ebben az értelemben az én-kép pozitívnak tekinthető.

4. A munkához való viszonyulás terén feltételezzük, hogy a tanárszakos hallgatók nagy mértékben preferálják a human értékeket, a társas kapcsolatokat, a kreativitást és az altruizmust. Ezek a pályák nélkülözhetetlen feltételei.

5. Végül feltételezzük, hogy a kimondott én-ideál és a munkaértékek preferencia-skálája között szoros összefüggést találunk.

Kutatási feladatok

- Vizsgáljuk a hallgatók valóságos és ideális én-képét, azt hogy a hallgatók hány százaléka, saját leírása szerint milyen személyiség-típusba sorolható.

- Feltárjuk, a hallgatók valóságos és ideális én-képe közötti távolság létezését és jellemzőit.

- Vizsgáljuk a valóságos én-kép, az ideális én-kép és a munkaértékek közötti viszony szorosságát, összhangját, ill. eltérését.
- Mindezt megnézzük mind a négy évfolyamon, a nők és a férfiak viszonylatában.
- Feladatunknak tekintjük továbbá mindon olyan összefüggés feltárását, amely az adatbázisunkban szereplő változók között fennáll. Ennek megfelelően célunk az egyes adatszoportokon belüli összefüggések elozzása, és az adatszoportok közötti kapcsolat feltárása.

1. sz. táblázat:

A kutatásba bevont adatbázis csoportosítása

Adottság	Perichinus feltétel	zumbertch tényező
non ovfolyam szek	valóságos ön-hóp ideális ön-hóp	A Super-próba által kapott preferencia- skála

4. A vizsgálat menete és módszerei

Vizsgálatunkat Szegedon végeztük a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán az 1989/90-es tanév első félévében. Mind a négy évfolyamon és mind a két fő szakon (humán, reál) végeztünk felméréseket a nappali szakos hallgatók körében.

1. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola nappali szakos hallgatóinak létszáma 1753 fő. Ennek a megoszlása

a következő évfolyamonként:	1.	516 fő
	2.	470 fő
	3.	421 fő
	4.	346 fő

Ezzel arányosan, véletlenszerűen választottuk ki a minta elemszámát, ennek megoszlása évfolyamonként a következő:

1.	66
2.	75
3.	70
4.	60

Mintánk tehát összesen 261 főből áll, amely az alapsokaság 16 %-a, tehát megfelel a reprezentativitás követelményeinek.

A hallgatók három kérdőívet töltöttek ki. A kérdőívben a szociológiai adatokat nem kértük, mivel úgy gondoljuk, hogy az én, ill. az én-kép sokkal sokkal bonyolultabb konstrukció, semmint hogy ekkora mintán ezek az összefüggések korrekten kideríthetők legyenek. Minthárom kérdőív már többek által kipróbált és ellenőrzött. A kitöltéshez szükséges instrukciók a kérdőívekben szerepelnek. A kérdőíveken nyert több ezer adatot számítógép segítségével dolgoztuk fel.

5. A felhasznált kérdőívek elméleti háttér

A vizsgálat megértéséhez szükséges Leary személyiségelméletének rövid bemutatása, ezt Kulcsár Zs. ismertetése alapján tesszük. (Kulcsár, 1981)

Leary a személyiséget az interperszonális magatartás terminusaiban több szinten jellemzi:

1. A nyílt viselkedés szintje
2. A tudatos önjellemzés, vagy tudatos kommunikáció szintje
3. Az egyéni szimbólumalkotás szintje
4. A tudattalan szintje
5. Az értékek szintje

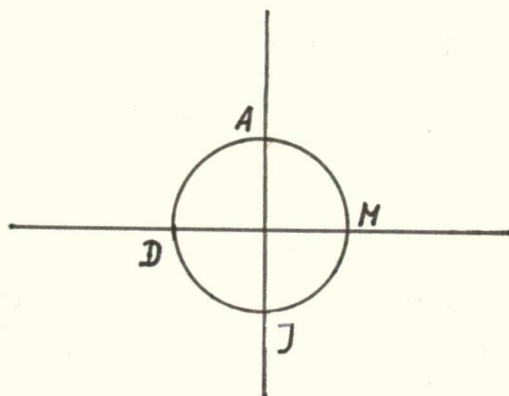
Dolgozatunkban a 2. és az 5. szintet vizsgáljuk.

A személyiségdiagnózis kialakításához Leary és kutatócsoportja az interperszonális magatartást leíró száz jelzést kategorizálták. Ennek alapján lé interperszonális alaptémát ismertettek. Ezek a következők:

- a. Vezető-irányító magatartás
- b. Öntörvényű nárcisztikus magatartás
- c. Versengő, másokat kiszákuányoló magatartás
- d. Másokat büntető, ellenséges magatartás
- e. Agresszív, sadisztikus magatartás
- f. Lázadó, nonkonformis magatartás
- g. Bizalmatlan, kételkedő magatartás
- h. Önbüntető, mazochisztikus
- i. Gyenge, önalávető magatartás
- j. Könnyen irányítható magatartás
- k. Függetlenség, ragaszkodó magatartás
- l. Kooperatív magatartás
- m. Szeretetteljes magatartás
- n. Gondoskodó magatartás
- o. Nagyloklú magatartás
- p. Sikeres, csodálatot keltő magatartás

Mindogvnyik kategória két tengely mentén helyezhető el: a "dominancia-önalávetés" és a "szeretet-gyűlölet" tengely mentén. Ezek lényegében négy csomópont kombináció: dominancia, önalávetés, szeretet, gyűlölet.

A lé változó a két főtengely mentén egy körön ábrázolható:

A lé változó 8 osztályban foglalható össze: AP, BC, DE, FG, HI, JK, LM, NO.

Ez négy fő csoportot határoz meg:

- domináns, jóindulatú
- önelávető, jóindulatú
- önelávető, gyűlölködő
- domináns, gyűlölködő

A személyiség minden szintjét a két tengely által meghatározott sík egy-egy pontjával jellemezhetjük. E pont függőleges koordinátáját a "dominancia" tengelyen az egyes kategóriában elért pontértékek függőleges koordinátáinak algebrai összege, a vízszintes koordinátát a "szeretet" tengelyen ugyanazon pontértékek vízszintes koordinátáinak algebrai összege adja. Ezt a következő képlet tartalmazza:

$$\text{Dominancia} = AP - HI + O, \quad \sqrt{7}(NO + BC - FG - JK), \quad \text{Szeretet} = LM - DE + O, \quad \sqrt{7}(NO - BC - FG + JK)$$

A lista 128 tételből áll. A 16 alapténét 8-8 állítás képviseli. Ezek közül egy 1 pontot ér, az enyhe fokozat, 3 állítás 2-2 pontot ér, az a közepes fokozat, szintén három 3-3 pontot ér, az az erős fokozat és egy pedig 4 pontot ér, ami az extrém fokozatot jelenti. Az eredmény értékelése a következőképpen történik: Először megszámoljuk a 16 ill. 8 kategória pontjait. A képlettel kiszámítjuk a szorzatot és a dominancia tengely koordináta pontjait. A képlet alapján kapott nyerspontértékeket a megadott standard-értékekre számítjuk át. A standardértékek 1-100-ig terjednek, a kör középpontja az 50-es érték. A két standard-pontérték a síkban az interperszonális személyiség megfelelő szintjét egy ponttal határozza meg. Az interperszonális diagnózis a vizsgált szinten az a kategória, amelybe az illető pont esik. Leary személyiségdiagnózisának második és ötödik szintjét vizsgáltuk dolgozatunkban. Minikottát a Leary-féle interperszonális minősítő listával, ami, a már említett két kérdőívet jelenti. A második szint, a tudatos önfollowzés szintje, a szint segítségével határozható meg a személy önmagáról kialakított tudatos elképzelése, amit definíciónk szerint az ön-kép megfogalmazásának tekinthetünk.

Az ötödik szint az értékek szintje, amely az ideális selfot jelenti. Ez a szint megmutatja, hogy a személy milyen ön-ideált vállal. Valóságos céljai természetesen eltérhetnek ettől, sőt ellentétben is lehetnek a közölt értékekkel.

Az ötödik szint látszólag a többi szintektől függetlenül működik, önálló pszichológiai funkciója van. Szinte minden személyiségelmélet megemlíti az ideálképzés vitális folyamatának jelentőségét. A személyiség fontos eleme, amely a személyt a jövőben várható "legjobb formájában" mutatja be (Kluckhohn és Murray) (in Kulcsár 1981)

Az értékrendszer kialakításának és fenntartásának funkciója a szorongáscsökkentés. Az ideál elfogadása a személyt a külvilág erőihez köti. Ez a szuperego, az interiorizált társadalmi elvárásokkal azonos. A második szintnek az ötödikhez való viszonyából az önelfogadás mértékére következtethetünk. Az ötödik szint diagnosztikus értéket erősen kontja a sztereotíp jelleg: az ötödik szint 50 E-ban az AP, 37 E-ban az NO kategóriába esik az addigi tapasztalatok szerint. Loary személyiségelmélete szerint az interperszonális alkalmazkodás következő formái figyelhetők meg:

1. Alkalmazkodás erő útján. Az autokratikus személyiség. (AP): Önértékelését növeli az erő és a siker,

nyílt interperszonális viselkedése energiát és dominanciát sugároz. Ez mind fizikai, mind intellektuális lehet. A tanítás interperszonális mechanizmusa tehát az erős motivációnak a legáltalánosabb megnyilvánulása. Ha valaki elkezd informálni, ill. meggyarazni, azt üzeni, hogy bölcs, jobban informált személy a többiekkel. Az ilyen típusú emberek az erős és presztízs illúzióját tudásuk révén tartják fenn. Ez a pedagógus helyzetéből adódó jutalom és biztonság, ami a tanárokat rosszul fizetett állásukban tarthatja. "Az autokratikus impulzus legadaptívabb és legkonstruktívabb manifestációja a tanítás". (Kulesár, 1981)

2. Alkalmazkodás versengés útján. A narcisztikus személyiség (BC).

A narcisztikus személyiség magabiztos, erőteljes, függetlennek tűnik. Moreven ragaszkodik önérvényesítéshez. Célja a szorongás leküzdése önfelelgyítés révén. A másoktól való függetlenség, ill. mások legyőzése növeli biztonságérzetét. Önértékelését növeli a versengés. Mind ezek a manőverek hasonlítanak a vezető-autokratikus módra történő alkalmazkodásra. Jelentős különbség van azonban a kettő között, mivel a vezető tiszteletet és engedelmességet vár el a többiekkel, míg a narcisztikus a legyőzött irigységet és kisebbségi érzést. E típus másik változata a

státusz irányította személyiség, aki nagyon érzékeny az alá-fölérendeltségi viszonyokra, és nagy erővel védi státuszát. Adaptív formában az ilyen emberek gyakran megbocsúli környezetet.

Maladaptív formában önmagát kénszeresen mások rovására érvényesíti.

3. Alkalmazkodás agresszió útján. A szadista személyiség (DE).

A szadista személyiség szigorú és büntető. A kíméletlen viselkedés egyik legdestruktívabb formája ez. Nemcsak bűnökre jellemző, hanem minden olyan viselkedésre, amely másokban szorongást kelt, fizikai vagy verbális eszközökkel fenyegetve. Sok ilyen személyiséget környezet elismer. A társadalom ugyanis sok esetben helyesli a szigorúságot és a keménységet. A fizikai erőszak persze nem elfogadott. Az e kategóriába tartozók többsége azonban ellenséges magatartásukat finomabb, de hatékony módon fejezi ki. Ez a típus gyakran megjelenik a legtöbb társadalom vezető csoportjaiban. A szigorúság biztosságot jelent számukra, az egyetértés, szelíd viselkedés szorongást kelt bennük. Önbecsülésüket növeli a másokban keltezt féltetés. Ezzel a viselkedéssel képesek erősen korlátozni másokat. Az ilyen emberek szeretnek olyan kontextusban elhelyezkedni, amelyben önmaguk igazát bizonyíthatják.

Ezre igen alkalmas a morális korlátozás, hiszen az az önbecsüléssel együtt ellenséges érzéseket is megenged, Ennek a típusnak a viselkedése az egyik leg-
hatékonyabb interperszonális eszköz, mert a destruk-
ciótól mindenki fél. Ennek a típusnak másik megnyil-
vánulási formája a fenyegető ellenségesség.

4. Alkalmazkodás lázadás útján. A bizalmatlan szo- nelyiség (FG).

Az ilyen emberek jellemzője a sértettség, könnyen
passzívvá, keserűvé válnak. Kultúránk pedig éppen en-
nek az ellenkezőjét értékeli, azaz az alkalmazkodást
és a kooperációt. Ez az embortípus annak ellenére, hogy
tudatosan vágyik az intimitásra, konzisztensen kerül
a szeretetteljes kapcsolatokat. Ezt nem tudatosan te-
szik, reflex-szinten játszik el a bizalmatlanságot,
amivel elutasítást váltanak ki.

Céljuk, hogy elkerüljék az intimitást, ezt a szoron-
gást, amit a bizalom helyett éreznek. Emellett veszélytől-
több számukra a másoktól való elidegenedés. A bizalmat, a
kooperációt visszautasítják, mivel számukra az indi-
vidualitásuk elvesztését jelentené. A lázadás az egyé-
niség érzését adja nekik. A szorosabb kötődések
kooperációt kínálnak, ezt az életformát azonban eluta-
sítják, ragaszkodnak a lázadó szabadsághoz.

Sullivan szerint ez a szendélyiség akkor alakul ki, ha az ember gyöngédségi igényét tartósan, durván elutasítják.

Adaptív formában sok pozitívumot hordoz magában. Kritikusan viszonyul a konvenciókhoz, ez lehet a kreativitás feltétele.

Környezetéből azonban sokszor elutasítást vált ki, ez autoritásban ellenállást kelt.

3. Alkoholizmus "háttérben maradás" útján.

A mazochisztikus szendélyiség (III)

Az ilyen embert szorénység, igénytelen tartózkodás jellemzi, a gyenge, alárendelt szendélyiség szerepét játssza. Visszavonulással, zavart felélességgel hátrítja el a szorongást, ezáltal automatikusan elkerüli az erős látszatát. Ez a szociális szerep számára a legbiztonságosabb.

Sokan akkor ilyenek, ha erős "másikkal" kerülnek szembe. Sok analitikus szerző is foglalkozott a mazochizmussal és kiemelte biztonságát teremtő szerepét. Szerintük a megátértés célja az ego védelme, ez különösen a morális mazochistáknál figyelhető meg jól. Az ilyen ember szorongását ön maga pusztításával csökkenti. Ezek természetesen akaratlan reflexok, az előzetes szerep a bizonytalanság olcsójtását szolgálja.

Másokból lekicsinylést, patronálást vált ki. Egyik jellegzetes formája a "bohóc" személyiség.

Kerülik az egyenrangú kapcsolatokat, erős, vezető személyiséget keresnek, ezt a szerepet azonban a legtöbb ember elutasítja és kerüli a mazochistákat.

6. Alkalmazkodás engedelmesség által. A dependens személyiség (JK)

Az ilyen emberre a dependens konformitás jellemző adaptív formában, maladaptív formájában pedig a tehetetlen függőség. Úgy tudják elkerülni a szorongást, hogy másokra támaszkodnak. Magatartásuk segítőkész irányítást vált ki környezetükből, mert gyengék és barátságosak. Nem minden típus képes segíteni őket. A mazochisták pl. nem, az NO-val viszont erősítik egymást. Kényelmes tartós viszonyba kerülhetnek. (Pl. passzív fiúgyerek, erőteljes anya). Ha a függőség túlzott mértékűvé válik, akkor azon az úton nem sikerül megszüntetni a szorongást.

7. Alkalmazkodás együttműködés útján

A túl-konvencionális személyiség (LM)

Adaptív formában az ilyen ember barátságos, szeretetre, elfogadásra törekszik. Akkor érzi jól magát ha a környezetükkel szívélyes kapcsolatokat tartanak fenn.

Az elfogadott értékek fontosak számukra. A külső harudniának nagy értéket tulajdonítanak. Ritkán hangsúlyozzák egyéni, vagy ellentmondó véleményeket. Környezetükben népszerűek, legtöbb esetben produktív, értékes emberek mások szemében. Civilizációjuk ideáljához közelit viselkedésük, hiszen a kultúra-ideál jellemzője a békés és a testvériség. Maledaptív formában a túlkonvencionálisitás jellemző lehet. Önmagukban semmi rosszat nem tolerálnak, mindenképpen szükségük van környezetük elismerésére. Céljuk az, hogy viselkedésükkel szorongásukat csökkentse, ebben a külső értékek és mások elismerésének igénye vezérli őket. Individualitásuk nagy mértékben csökken az extroverzió és a konvencionálisitás miatt.

6. Alkalmazkodás felelősségvállalás útján.

A hypernormális személyiség (NO)

Az ilyen ember erősnek, megbízhatónak és barátságosnak látszik. Az emberekkel jó viszonyra törekszik, szívesen segít, támogat másokat. Környezete sikeresnek, szimpatikusnak, erősnek tartja, gyakran népszerű. Kerüli a gyengeség és a nonkonformitás látszatát. Önértékelését növeli az erős nagylelkűség. Szorongásuk azért csökken, ha szoros, baráti viszonyban vannak függő személyekkel.

Maladaptív formában a merev, hypernormális szerep jellemző rá, kényszeresen kerül az agresszív, kooperatív szerepeket. Vezetőmotívuma sokszor a másoknak tett szolgálat. Ez a típus közel áll a kultúrideálhoz, ez erős szerepe kielegülést nyújt.

A Super-próba

A munkával kapcsolatos értékválasztások terén a Super-féle munkaérték kérdőívet használtuk. 1978-ban kezdték a módszert alkalmazni először Csepeli György és Somlai Péter egyetemi és főiskolai hallgatók vizsgálatánál.

Az említett két kutató a Super-féle kérdőív adaptált változatával dolgozott. Munkájuk során két értéket nem találtak magyar viszonyok között megfelelőnek. Ezek a következők, a fizikai környezet és a munka biztonsága. A két behelyettesített új érték: a játék és a humor értékek.

A Super-féle kérdőív 15 érték kör segítségével próbálja megragadni a munkával kapcsolatos értékstruktúrát. Ezek a következők:

- szellemi ösztönzés
- munkatöltség
- önmegvalósítás

- anyagi ellenszolgáltatás
- altruizmus
- kreativitás
- társas kapcsolatok
- presztisz
- irányítás
- változatosság
- esztétikum
- függetlenség
- foglalkozási viszonyok
- játék
- human értékek

A kérdőív működésének feltétele az, hogy az egyes értékekhez tartozó állítások a szerző eredeti szándékának megfelelő gondolatokat öbresszenek a vizsgálati személyben, azaz ennek megfelelő állításokat tartalmazzanak.

A Super-féle értékek eredeti értelmezését a továbbiakban Szilágyi Klára tanulmánya alapján ismertetjük (Szilágyi, 1987), az utolsó két értéknél figyelembe vesszük az említett két magyar kutató által javasolt változtatást.

1. Szellemi ösztönzés:

Ez az értékhez Super szerint olyan munkához kapcsolódik, amely lehetőséget ad az önálló gondol-

kedésre és lehetővé teszi annak megismerését, hogy a dolgok hogyan működnek. A magyar változatban ehhez a következő három állítás kapcsolódik:

- szintetizál új, megoldatlan problémákba ütközik,
- új gondolatokkal találkozhat,
- szellemileg izgalmassá munkát végezhet,

2. A munkateljesítvény

A munkateljesítvény a munkához illetve annak méréséhez kapcsolódó érték, amely a jó munkavégzéshez a teljesítés érzését rendeli. A teljesítvény a látható, mérhető eredményekben mutatkozik meg, tehát a jó teljesítvények preferálhatók.

A teljesítvényhez a következő magyar állítások tartoznak:

- nem beszélhet melle, mert csak jó vagy rossz megoldások léteznek,
- objektíven mérhető munkája eredményét,
- szintetizál fejlesztheti, tökéletesítheti önmagát.

3. Az önérvényesítés

Ehhez az értékhez Super szerint egy bizonyos életmód illetve életforma tartozik. Olyan típusú munkákra vonatkozik, amelyek lehetővé teszik, hogy az ember egyéni elhelyezése szerint választhassa meg életmódját.

Super szerint az önérvényesítés főleg a pályaszeretetből adódik, ennek az értéknek a felismeréséhez egyfajta szakmai vagy életkorbeli érettség szükséges.

Az önérvényesítéshez kapcsolódó magyar állítások a következők:

- megvalósíthatja önmagát,
- személyes életstílusa érvényesülhet benne,
- olyan életet élhet, amelyet legjobban szeret.

4. Az anyagi ellenszolgáltatás

Ez az értéktípus az anyagi érték olyan munkával kapcsolatos, amely jól fizet és ezáltal lehetőséget biztosít az ember számára, hogy általa fontosnak tartott dolgokat, tárgyakat birtokolhasson.

Az ehhez tartozó magyar állítások a következők:

- sok pénzt kereshet,
- gondtalan életet biztosíthat,
- magas nyugdíjra számíthat.

5. Az altruizmus

Az altruizmus olyan munkához kapcsolódó érték, amellyel mások boldogulása elősegíthető. A szociális kapcsolatokban rejlő értékeket és érdekeket helyez előtérbe.

Az altruizmussal kapcsolatos magyar állítások a következők:

- másokon segíthet,
- jól lehet mások érdekében,
- más emberek javát szolgálhatja.

6. A kreativitás

Ez az érték olyan munkával kapcsolatos, amely lehetőséget teremt újítások kidolgozására, új termékek, elméletek létrehozására. A művészi és tudományos érdeklődéssel kapcsolatos lehet.

A kreativitással kapcsolatos magyar állítások a következők:

- új elképzeléseket alakíthat ki,
- valami újat alkothat,
- új ötleteire mindig szükség van.

7. Társas kapcsolatok

Olyan munkára jellemző, amely a szociális munkatársakkal való kapcsolatteremtést lehetővé teszi. Super szerint az alsóbb szakmai szintű emberek fontosabbnak tartják a társas kapcsolatokat, mint a felsőbb végzettségűek.

A társas kapcsolatokkal kapcsolatos állítások a következők:

- a többiek közé tartozik,
- munkatársai egyben a barátai is,
- jól kijön munkatársaival.

8. Presztízsz

Olyan munkára jellemző, amely rangot jelent mások szemében, illetve tiszteletet ébreszt másokban. Ez az érték inkább azt a vágyat jelenti, hogy mások tiszteletét elnyerje, nem pedig a hatalom iránti vágyat. A presztízsz azonban nem választható el a státusztól. Super szerint ennek az értéknek a legtöbb ember nagy jelentőséget tulajdonít.

A presztízsszel kapcsolatos magyar állítások a következők:

- tekintélyt szerezhet a munkájával,
- biztos lehet abban, hogy munkájáért a többiek megbecsülik,
- mások felnéznek rá.

9. Irányítás (vezetés)

Olyan munkával kapcsolatos, amely lehetővé teszi mások munkájának megszervezését és irányítását. Ahik ezt magas pontszámmal értékelik, azoknak igényük van a vezetésre.

Az irányítással kapcsolatos magyar állítások:

- másokat irányíthat,
- vezetői képességeire szükség lehet,
- mások munkáját is irányíthatja.

10. Változatosság

Olyan munkára jellemző, amely élvezetet, örömet hoz, nem pedig feladat-orientációt. A változatosság szerepe az egyén lelki állapotától, környezetétől és körülményeitől függ.

A változatossággal kapcsolatos magyar állítások a következők:

- változatos munkát végezhet,
- nem kell mindig ugyanazt csinálnia,
- sokféle dolgot csinálhat.

11. Esztétikum

Arra a munkára jellemző, amelynek révén szép dolgok és tárgyak készíthetők.

Az esztétikummal kapcsolatos magyar állítások:

- akár művész is lehet,
- szebbé teheti a világot,
- szépet teremthet.

12. Függetlenség

Olyan munkára jellemző, amely biztosítja hogy az ember saját módszere szerint dolgozzon.

A függetlenséggel kapcsolatos magyar állítások:

- szabadon dönthet saját területén,
- önálló döntéseket hozhat,
- munkájában nincs másoknak beleszólása.

13. Felügyeleti viszonyok

Ez az érték a munka igazságos ellenőrzésével kapcsolatos. Mindenkinek számára fontos, hogy hogyan és milyen alapon ítélik meg munkáját. Ez az alapja a főnökkel való viszornak. Super tapasztalatai szerint az emberek erre az értékre nem figyelnek különösebben.

A felügyeleti viszonyokkal kapcsolatos magyar állítások:

- tisztelheti a főnökét,
- vezetője mindig helyesen dönt,
- megértő vezető van.

Most következik a két magyar értékdimenzió:

14. Játék, játékosság

Ez az érték kifejezetten a munkában rejlő játék lehetőséget kívánja megragadni. A tapasztalatok szerint a magyar állításoknál direkten fejeződik ki ezt a tartalmat, esetleg a szabadidő irányára lehetne ezt eltolni.

Az ezzel kapcsolatos magyar állítások:

- pillanatnyi kedve dönti el, hogy mit csináljon,
- olyat is csinálhat, ami más szemében fölöslegesnek tűnik,
- olykor játszhat is.

15. A humán értékek

A humán értékek a biztonság-érték helyére kerültek. Ezzel olyan értékeket kapcsoltak a munkához, amelyeknek a társadalom jövőjében lehet elismertsége. Ez a dimenzió az elővizsgálatokban nagyobb jelentőséggel volt, mint az előző. A munka biztonságával kapcsolatos jelenlegi változások esetleg indukálta lehetik az eredeti kérdések alkalmazását.

A humán értékekkel kapcsolatos magyar állítások:

- tehát valamit a társadalmi igazságosságért,
- sikerét vagy kudarcát csak a következő nemzedék dönti el,
- konfliktusokat kell vállalni.

5. A Leary teszttel végzett empirikus vizsgálatok eredményei

Az előző fejezetekben megtörtént a tesztek és a minta bemutatása, az ezek alapján végzett empirikus felmérések eredményei a következők.

Az egész mintát tekintve a valószínűségi én-kép teszt eredményei a következők (1. sz. táblázat)

A hallgatók önmagukról ki nyilatkoztatott véleménye alapján 27,6 %-uk az agresszív-szadisztikus személyiség-
osztályba sorolható, ebbe a személyiség-osztályba került
a legtöbb hallgató. A második helyen áll a versengő
narcisztikus osztály, ebbe került a mintában szereplők
22,4 %-a, a harmadik helyen a vezető-autokratikus áll
17,2 %-kal. Mindez azt jelenti, hogy a mintában sze-
replő hallgatók 67,2 %-a az első három személyiség-
osztályba sorolható, a többi 22,8 % a többi 5 személyi-
ség-osztály között oszlik meg. Minden személyiség-osztályba
kerültek hallgatók, rangsorba állítható a többi is,
azonban jelentéktelenek az eltérések. A negyedik és a
nyolcadik között mindössze 4,2 % különbség van. (Mint
már említettük, a személyiség-osztályok elnevezésének
első tagja a személyiségjegyek adaptív formáját, míg
a második tagja, ennek maladaptív formáját jelenti.

(E felmérés keretei között a maladaptív formáról semmilyen információval nem rendelkezünk, a kategóriákat csupán azért használjuk így, hogy ne térjünk el az eredeti Leary-féle elnevezésektől).

Az adatokból nyert táblázatokban mind a Z-es adatok nagysága, mind a ranghely értelmezhető.

Az első három októáshoz a tesztben tartozó adaptív állítások között pl. a következők szerepelnek (az összes állítást lásd a Függelékben).

AP októás: - Képes arra, hogy utasításokat adjon

- Elismeri
- Erőtöljes
- Jó benyomást kelt
- Gyakran bámulatba ejt
- Jó vezető
- Szívesen vállal felelősséget

BC októás: - Önértékes

- Tud magára vigyázni
- Független
- Magabiztos
- Öntudatos
- Kedveli a versengést

- DE oktáns: - Szigorú tud lenni, ha kell
- Egyenes és becsületes tud lenni
- Kritikus
- Határozott, de igazságos
- Kényértelen, de korrekt
- Szókimondó

Tehát a személyiség-oktáns elnevezésekben benne-
hagyott maladaptív formák riasztó jellege ellenére
az az eredmény pozitívnak értékelhető.

Az első három személyiség-oktáns mindegyikére jellem-
ző, hogy adaptív formában a társadalom respektálja.

A pedagóguspálya szempontjából a legkedvezőbb az
AP. "A tanítás interperszonális mechanizmusa az öfö-
motivációnak talán a legáltalánosabb manifestáci-
ója... Az autokratikus impulzus legadaptívabb és leg-
konstruktívabb formája a tanítás" (Kulcsár Zs. 1981).

A BC hatása sok esetben irigység és csodálat, a
DE-t adaptív formában ugyan a szigorúság és kemény-
ség jellemzi, ezt azonban a társadalom sok esetben,
ha tanárról van szó, szinte mindig helyesli. Szintén
sokszor eredményes respektust.

E három személyiség-oktáns jellemzői, hatásuk adaptív
formában a kultúridőaktól ugyan távol áll (ez Leary
szerint az NO és az LA), a társadalmunkban elfogadott

tanáriideál egyikéhez igen közel áll, tehát ilyen értelemben sem tekinthető a hallgatói minta nagy százaléknak ide kerülése negatívnak.

Az ideális én-kép-et tekintve vizsgálatainkból is kitűnik ennek a Leary által említett sztereotíp jellege, habár míg szerinte az V. szint 53 %-ban Ap, 37 %-ban NO, a mi eredményeink szerint az NO-ba (a kulturideál) hasonlóképpen kis százaléka került a hallgatóknak, mint a valóságos én-kép teszt esetében (5,2 %).

A minta tagjainak 60,8 %-a a Vezető-autokratikus személyiségosztály értékeit vallja magáénak, 30,4 %-uk a Versengő-narcisztikusét. A többi oktásba elenyésző százalék került, a bizalmatlan-lázadóba 0 %.

Ha a mintát évfolyamokra bontva vizsgáljuk (lásd a 2. és 3. táblázatot) a második évfolyamra kapott eredmények szinte teljesen azonosak a teljes mintára vonatkozó adatokkal. Az első évfolyamon sem lényeges az eltérés, a második helyre került a vezető autokratikus oktás, a versengő-narcisztikus a harmadik helyre, a minta közel 70 %-a került az első három személyiség-oktásba. A harmadik, negyedik évfolyamot tekintve hasonló a helyzet, a leglényegesebb eltérés az, hogy a harmadik évfolyamon az NO a többi évfolyamhoz képest magas arányban részesül (10,13 %), így a negyedik helyre kerül.

Az ideális én-kép viszonylatában szintén nem találunk jelentős eltéréseket, az évfolyamok szerinti bontásban (lásd a 4-5 sz. táblázatot). Mind a négy évfolyamon az AP és BC és az NO kategóriákba kerül a hallgatók többsége (1-3 évfolyamon kb. 98 %, a 4. évfolyamon 86 %), a DE, az FG, a HI és a JK pedig 0 %-ot képvisel.

A negyedéven találunk kisebb eltéréseket az AP-re és a BC-be csak 75 % kerül, az NO-ba és az LM-be pedig a többi évfolyamhoz képest magas (10,24 %) kerül. Az ideális én-kép területén többen választják a kultúrideált.

Nemek szerinti bontásban a valóságos én-kép vizsgálat kisebb eltéréseket mutat. (Lásd a 6. sz. táblázatot). Mind a fiúknál, mind a lányoknál a mintának több mint a fele az első három oktánsba esik, a sorrend azonban eltér: a fiúknál: 1. AP, 2. BC, 3. DE, a lányoknál: 1. DE, 2. BC, 3. AP. Mindkét nemnél a 8-ik helyen szerepel az NO.

Az ideális én-kép rangsora szinte azonos mindkét nem tekintetében a teljes mintával, százalékos megoszlás terén a fiúké tér el kevésbé, a lányok közül az AP (50 %) és a BC (36,11 %) oktánsba kevesebb kerül, míg jóval magasabb rész esik az NO-ba (11,11 %).

A szakonkénti bontást tekintve sem a valóságos én-kép, sem az ideális én-kép tekintetében nem találunk jelentős eltérést a teljes minta adataitól (lásd a 8. 9. sz. táblázatot).

1.sz.Táblázat

A főiskolai hallgatók megoszlása a személyiség-óktánsok között a valóságos és az ideális én-kép teszt alapján

A teljes minta (291 fő)

Személyiség oktánsok	A valóságos én-kép százalékos meg- oszlása	Ranghely
(DE) Agresszív-sza- disztikus	27,6	1
(BC) Versengő nárcisz- tikus	22,4	2
(AP) Vezető-autokrasz- tikus	17,2	3
(FG) Bizalmatlan-lázadó	9,6	4
(LM) Kooperatív-tálkon- venzionált	6,8	5
(HI) Önmagát háttérbe szorító mazochisz- tikus	6,4	6
(NO) Felelősségteljes- hypernormális	5,2	7
(JK) Könnyen irányítható függő	4,8	8

Személyiség-ektánsek	Az ideális én-kép százalékos megoszlása	Ranghely
(AF) Vezető-autokratikus	60,8	1
(BC) Versengő-narcisztikus	30,4	2
(ND) Feloldozástól/egypervernalis	5,2	3
(LM) Kooperatív-tájkonvencionális	2,0	4
(DE) Agresszív-szadisztikus	0,8	5
(HI) Önmagát háttérbe szorító - masochisztikus	0,4	6
(JK) Könnyen irányítható - függő	0,4	7
(FC) Bizalmatlan, lázadó	0	8

2. sz. Táblázat

A főiskolai hallgatók megoszlása személyiség-
oktánsokként az első és második évfolyamon a
valóságos én-kép Vizsgáló lista alapján

(Az első évfolyamból vett minta: 86 fő)

(A második évfolyamból vett minta: 75 fő)

Személyiség oktánsok	Az első évfolyam hallgatóinak meg- oszlása (%)	Ranghely
(DE) Agresszív-szadiszti- kus	27.90	1
(AP) Vezető-autokratikus	20.93	2
(EC) Versengő-narcisztikus	18.60	3
(FC) Bizalmatlan-lázadó	11.63	4
(HI) Önmagát háttérbe szorító masochisztikus	9.30	5
(LM) Kooperatív-tájkonven- cionális	4.65	6
(JK) Könnyen irányítható függő	3.49	7
(NO) Felelősségteljes- hypernormális	3.49	8

Személyiség oktatások	A második évfolyam Rang- hallgatóinak meg- oszlása (%)	
(DE) Agresszív-szadiszti- kus	27.69	1
/BC) Versengő-narcisztikus	20.00	2
(AP) Vezető-autokratikus	13.85	3
(FG) Bizalmatlan-lázadó	12.31	4
(MI) Önmagát háttérbe szo- rító-mesochisztikus	12.31	5
(LM) Kooperatív-tülkonven- cionális	7.70	6
(JK) Könnyen irányítható függő	4.62	7
(NO) Felelősségteljes- hypornormális	1.53	8

3.32. Táblázat

A főiskolai hallgatók megosztása szonólyiség-
osztásonként a harmadik és negyedik évfolyamon
a valószínű ön-kép Vizsgáló Lista alapján

(A harmadik évfolyamból vett minta: 70 fő)

(A negyedik évfolyamból vett minta: 60 fő)

Szonólyiség-osztások	A harmadik évfolyam hallgatóinak meg- osztása (%)	Ranghely
(DE) Agresszív-szadiszti- kus	27.65	1
(DC) Versengő-narcisztikus	21.32	2
(AP) Vezető-autokratikus	16.46	3
(NO) Felelősségteljes- hypernormális	10.13	4
(JK) Könnyen irányítható- függő	7.59	5
(FG) Bizalmatlan-lázadó	6.33	6
(LM) Kooperatív-túlkonven- cionális	6.33	7
(HI) Önmagát háttérbe szorító- mazochisztikus	0	8

Személyiség-értékek	A negyedik évfolyan hallgatóinak megoszlása (%)	Ranghely
(BC) Versengő-narcisztikus	35.0	1
(DE) Aggresszív-szadisztikus	25.0	2
(AF) Vezető-autokratikus	15.0	3
(LM) Kooperatív-talkonvenzionális	15.0	4
(NO) Felelősségteljes-hypernormális	5.0	5
(FG) Bizalmatlan-lázadó	5.0	6
(HI) Önmagát háttérbe szorító-narcisztikus	0	7
(JK) Könnyen irányítható-függő	0	8

4. sz. Táblázat

A főiskolai hallgatók megoszlása személyiség-
osztályonként az első és második évfolyamon az
ideális én-kép teszt alapján

(Az első évfolyamból vett minta: 86 fő)

(A második évfolyamból vett minta: 75 fő)

Személyiség osztályok	Az első évesek megoszlása (%)	Ranghely
(AP) Vezető-autokrati-		
kus	61.63	1
(BC) Versengő-narcisztik-		
us	32.50	2
(NO) Felelősségteljes-		
hypernormális	3.49	3
(JK) Könnyen irányítható		
függő	1.63	4
(LM) Kooperatív társheven-		
cionális	1.63	5
(DE) Agresszív-szedisztikus	0	6
(FG) Bizalmatlan-lázadó	0	7
(HI) Önmagát háttérbe szo-		
ritó-narcisztikus	0	8

Személyiség oktánsok	A válaszok megoszlása (%)	Ranghely
(AP) Vezető autoritarius	61.54	1
(BC) Versengő- narcisztikus	32.31	2
(NO) Felelősségteljes- hypernormális	3.01	3
(DE) Agresszív- szadisztikus	1.54	4
(LM) Kooperatív- tálszociális	1.54	5
(PC) Bizalmatlan- lázas	0	6
(HI) Önmagát háttérbe szorító - masochisztikus	0	7
(JK) Könnyen irányítható- függő	0	8

5. sz. Táblázat

A főiskolai hallgatók megoszlása személyiség-
oktánsokként a harmadik és negyedik évfolyamon
az ideális en-kép teszt alapján

(Harmadik évfolyamból vett minta: 70 fő)

(Negyedik évfolyamból vett minta: 60 fő)

Személyiség-oktánsok	A harmad. évfolyam megoszlása (%)	Ranghely
(AP) Vezető-autokrati- kus	61.63	1
(BC) Versengő-narciszt- ikus	32.50	2
(NO) Felelősségteljes- hypernormális	3.49	3
(JR) Könnyen irányítható- független	1.628	4
(LI) Kooperatív-túlkonven- cionális	1.628	5
(DE) Agresszív-szadiszti- kus	0	6
(FG) Bizalmatlan-lázadó	0	7
(HI) Önmagát háttérbe szo- rító-negpszichiztikus	0	8

Személyiség-ektémusok	A negyedéves hall- gatók megoszlása (%)	Ranghely
(AP) Vezető-autokrati- kus	55.0	1
(BC) Versengő-narcisz- tikus	20.0	2
(NO) Feloldottságtoljes- hypornormalis	10.24	3
(LM) Kooperatív- tálon- vencionális	10.24	4
(MI) Önmagát háttérbe szorító masochisztikus	4.52	5
(DE) Agresszív-szadisztikus	0	6
(FG) Bizalmatlan- lázadó	0	7
(JK) Könnyen irányítható- függő	0	8

6. sz. Táblázat

A főiskolai hallgatók megoszlása személyiség-
osztásonként nemekre bontva a Valóságos én-kép
teszt alapján

(Lányok: 180 fő)

(Fiúk: 111 fő)

Személyiség-osztás	A lányok megosz- lása (%)	Ranghely
(AP) Vezető-autokrati- kus	19.44	1
(BC) Versengő-narcisz- tikus	19.44	2
(DE) Agresszív- szadisz- tikus	13.89	3
(FC) Bizalmatlan- lázadó	13.89	4
(LI) Kooperatív- tátkonyon- cionális	11.11	5
(NO) Felelősségteljes- hypernormális	8.33	6
(MI) Önmagát háttérbe szorító mzochisztikus	8.33	7
(NO) Felelősségteljes- hypernormális	4.22	8

Személyiség-érték	A fűtő mőködés- lása (%)	Ranghely
(DE) Aggresszív- szadisz- tikus	28.92	1
(EC) Versengő-narcisz- tikus	24.70	2
(AF) Vezető-autokratikus	15.06	3
(PG) Bizalmatlan- lázadó	9.64	4
(LM) Kooperatív- társkonven- cionális	7.23	5
(HI) Önmagát háttérbe szorító- masochisztikus	6.02	6
(JK) Könnyen irányítható- függő	4.22	7
(NO) Felelősségteljes- hypernormális	4.22	8

2. sz. Táblázat

A főiskolai hallgatók megoszlása személyiség-
oktánsokként nemekre bontva az ideális ön-kép
teszt alapján

(Lányok: 180 fő)

(Fiúk: 111 fő)

Személyiség-oktánsok	A lányok meg- oszlása (%)	Ranghely
(AP) Vezető-autokratikus	50.00	1
(EC) Versengő-narcisz- tikus	36.11	2
(NO) Felelősségteljes- hypernormális	11.11	3
(LM) Kooperatív-tájkonven- cionális	2.78	4
(DE) Agresszív- szadisztikus	0	5
(FG) Bizalmatlan- lázadó	0	6
(NI) Önmagát háttérbe szo- ritó-masochisztikus	0	7
(JK) Könnyen irányítható- függő	0	8

Személyiség-értékek	A fiúk megoszlása	Ranghely
	(%)	
(AF) Vezető autokrati-		
kus	61.45	1
(BC) Versengő-		
narcisztikus	31.93	2
(NO) Feloldóságtóljos-		
hypernormális	3.61	3
(LM) Kooperatív- társconven-		
cionális	1.80	4
(NI) Önmagát háttérbe szorító-		
mezochisztikus	0.60	5
(DE) Agresszív-		
szedisztikus	0.60	6
(FG) Bizalmatlan-		
lázadó	0	7
(JK) Könnyen irányítható-		
függő	0	8

8. sz. Táblázat

A főiskolai hallgatók megoszlása személyiség-
oktánsokként szakokra bontva a valószínűségi en-
tízst alapján

(Humán szakosok: 100 fő)

(Reál szakosok: 131 fő)

Személyiség-oktánsok	A humán szakosok Rangsor- megoszlása (%)	
(DE) Agresszív-szadiztikus	30.91	1
(BC) Versengő-narcisz- tikus	20.00	2
(AP) Vezető-autokratikus	16.36	3
(FG) Bizalmatlan- lázadó	10.00	4
(LM) Kooperatív-tálszkonven- cionális	6.36	5
(JK) Könnyen irányítható- függő	6.36	6
(NO) Felelősségteljes- hypornormális	5.45	7
(HI) Önmagát háttérbe szorító masochisztikus	4.55	8

Személyiség-ekvénsok	A való székess megszlása (%)	Ranghol
(DE) Agresszív- szadisz- tikus	29.00	1
(EC) Versengő-narcisz- tikus	24.29	2
(AP) Vezető-autokratikus	17.86	3
(FG) Bizalmatlan- lázadó	9.29	4
(HI) Önmagát háttérbe szorít- tó-naszochisztikus	7.86	5
(LI) Kooperatív-tárhkonven- cionális	7.14	6
(HO) Felelősségteljes- hypernormális	5.00	7
(JK) Könnyen irányítható- függő	3.57	8

3.sz. Táblázat

A főiskolai hallgatók, megosztása személyiség-
osztásonként szakokra bontva a valószínűségi en-kóp
tízest alapján

(Humán szakosok: 100 fő)

(Reál szakosok: 131 fő)

Személyiség-osztások	A humán szakosok megoszlása (%)	Ranghely
(DE) Agresszív- szo- disztikus	30.91	1
(EC) Versengő- nárcisztikus	20.00	2
(AP) Vezető-autokratikus	10.36	3
(FC) Bizalmatlan-lázadó	10.00	4
(LM) Kooperatív- alkohonvencionális	6.36	5
(JK) Könnyen irányítható- függő	6.36	6
(NO) Felelősségteljes hypomernális	5.45	7
(NI) Önmagát háttérbe szo- rító-nazochisztikus	4.55	8

Személyiség-értékek	A real szakosok megoszlása (%)	Ranghely
(DE) Aggresszív- szadiztikus	25.00	1
(EC) Versengő- nárcisztikus	24.29	2
(AP) Vezető- autokratikus	17.86	3
(FC) Bizalmatlan- lázado	9.29	4
(NI) Önmagát háttérbe szo- ritó-mazochisztikus	7.86	5
(LM) Kooperatív- tájkonvencionális	7.14	6
(NO) Felelősségteljes- hypernormális	5.00	7
(JK) Könnyen irányítható- függő	3.57	8

9.sz. Táblázat

A főiskolai hallgatók megosztása személyiség-
oktánsokként szakokra bontva az ideális en-kóp
teszt alapján

(Humán szakosok: 100 fő)

(Reál szakosok: 131 fő)

Személyiség-oktánsok	A humán szakosok megosztása (%)	Ranghely
(AP) Vezető-autokratikus	58.18	1
(EC) Versengő-narcisz- tikus	33.64	2
(NO) Felelősségteljes- hypernormális	4.55	3
(DE) Agresszív- szadisztikus	1.82	4
(JK) Könnyen irányítható- függő	0.90	5
(LM) Kooperatív- tálkonvencionális	0.90	6
(FG) Bizalmatlan- lázadó	0	7
(HI) Önmagát háttérbe szo- rító-nazochisztikus	0	8

Személyiség-értékek	A reál szakosok megoszlása (%)	Ranghely
(AP) Vezető- autokratikus	62.86	1
(BC) Versengő- narcisztikus	27.86	2
(NO) Felelősségteljes- hypernormális	5.71	3
(LM) Kooperatív- tálszociális	2.86	4
(HI) Önmagát háttérbe szo- ritó- masochisztikus	0.71	5
(JK) Könnyen irányítható- függő	0	6
(DE) Aggresszív- szadisztikus	0	7
(FG) Bizalmatlan- lázado	0	8

6. A hallgatók értékválasztásainak eredménye
a Super-próba alapján

A Super-féle kérdőív 1-1 értékkategóriájára 3-tól 15-ig adhatók pontok. Táblázataink az átlagpont értékek alapján kialakított rangsorokat tartalmaz-
zák. Az átlagértékek 7,5 és 12,5 pont között helyez-
kednek el. Az első ranghelyre került munkához kap-
csolódó érték és az utolsó helyen elhelyezkedő ér-
ték között 5 pont különbség lehet. Ez az 5 pontnyi
tartomány 15 érték között oszlik meg, ennek követke-
zőként a munkához kapcsolódó értékválasztások
csak a szélső értékek esetében jelentősen hangsú-
lyozott különbséget. E kérdőív eredményei rangsorba
állítva értelmezhetők, és könnyen előfordulhat az,
hogy a 15 érték közül igen sok helyezkedik el egy-
máshoz közel.

A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola hallgatóiból
összeállított minta értékválasztásait a Super-féle
kérdőív alapján a következőképpen jellemezhetjük:
(10.sz. Táblázat)

10.sz. Táblázat

A főiskolai hallgatók értékvalasztásai

A Super-teszt rangsora a teljes mintára

(291 fő)

<u>Értékkategóriák</u>	<u>Átlagos pont</u>	<u>Szórás</u>	<u>Ranghely</u>
Önörvénycsítés	12.84	1.817	1.
Változatosság	12.08	1.969	2.
Altruizmus	11.99	2.185	3.
Társas kapcsolatok	11.99	2.257	4.
Függetlenség	11.82	1.855	5.
Kreativitás	11.71	2.173	6.
Szellemi ébrenzés	11.13	2.033	7.
Munkateljesítmény	10.99	2.032	8.
Anyagias	10.34	2.654	9.
Preztizs	10.18	2.521	10.
Esztétikum	9.93	2.263	11.
Hierarchia	9.54	2.592	12.
Játékosság	8.27	2.697	13.
Humán értékek	7.72	2.097	14.
Irányítás	7.27	2.602	15.

Az első ranghelyen az önérvényesítés áll, azaz a teljes minta viszonylatában ez a főiskolai hallgatók legerősebb munkához kapcsolódó értéke. Ez az érték kategória 12 pont fölötti átlagértéket kapott, ez azt jelenti, hogy a hallgatók átlagosan mind a három iterre, ebben a kategóriában átlagosan 4 pontot adtak. Ebből arra következtethetünk, hogy fontosnak érzik a munkával kapcsolatos egyediséget és önállóságot. A pedagógus pályától joggal várható annak biztosítása, hogy az egyén elképzelése szerint válasszon munkastílust.

A második ranghelyen a változatosság szerepel ez a másik olyan érték kategória, amely 12 pont feletti értéket kapott. Azt jelzi, hogy a hallgatók fontosnak tartják a munkához kapcsolódó örömet és élvezetet, nem a feladatra orientáltak, azaz ezt a szakmát főleg az örömteli lehetőségek miatt választották.

A harmadik ranghelyre az altruizmus került, ami Super szerint, mint munkaérték azt jelenti, hogy az egyén vállalja, hogy részt vesz mások boldogulásának elősegítésében, azaz vállalja a felelősséget azért, hogy mások sorsába beleavatkozik.

Az első három ranghelyen szereplő értékek kiemelten fontosnak tekinthetők a hallgatók értékrendszerében. Az első és a második helyen szereplő értékek meg- egyeznek más kutatások eredményeivel, amelyek a

felsőfokú tanulmányokat megkezdő fiatalok olvasásaival foglalkoznak. Ezek a vizsgálatok kidorították, hogy az egyetemi és főiskolai hallgatók a fenti értékeket tartalmazó, elég differenciálatlan elképzelésekkel kezdik meg tanulmányukat.

Az értékstruktúra középső szakaszán a következő a sorrend: társas kapcsolatok, függetlenség, kreativitás, szellemi ösztönzés, munkateljesítmény, anyagiak, prosztisz, esztétikum, hierarchia. Ebből a rangsorból egyértelműen látszik, hogy a hallgatók a függetlenséget, a kreativitást, a szellemi ösztönzést, a munkateljesítményt kifejezetten fontosabbnak tartják, mint a pénzt, az anyagiakat.

Az elutasított érték körök közül az utolsó helyen van az irányítás, ami egy eredeti, superi érték kör és a másik ember vezetését, mint értéket reprezentálja. Több, mint öt pont távolságra helyezkedik el az első ranghelyen álló értéktől. Elutasításra kerültek még a humán értékek és a játékoság, a két bevezetett új magyar érték.

Ezek az eredmények, nem mutatnak lényeges eltérést más vizsgálatok eredményeitől. (Szilágyi K. 1987)

Társadalmi viszonyaink ismeretében ez az értékstruktúra megfogolhatóan tekinthető, hiszen a tanári munka egyértelműen inkább biztosítja a munkában kivívandó

függetlenséget, mint a magas anyagi ellenszolgáltatást. Pozitívnek tartjuk az első három ranghelyen szereplő értéket, az önérvényesítést, a változatosságot és az altruizmust, ezek a tanári munkában pályaspecifikus jellemzőnek tekinthetünk. Kedvezőtlennek tartjuk azonban azt, hogy a kreativitás csak a hatodik helyen szerepel.

A játékoság, szinte minden hasonló vizsgálat eredményeivel összhangban az elutasított értékek között van. Ezen szintén érdemes elgondolkozni, hiszen a nevelő munka, a gyerekekkel való foglalkozás egyik alapelve kellene hogy legyen a játékoság.

A munkateljesítvény, a többi vizsgálatból eltérően kissé hátrább került a rangsorban, a 8-ik helyen szerepel. A supra értelmezés szerint ennek az értéknek a preferálása a feladatra orientáltságot és a konkrét kézzel fogható eredmények megjelenésére utal a munkához kapcsolódóan. Ezt nem ítélték annyira kedvezőtlennek, mint más pályák esetében, hiszen a pedagógus munka összetett voltánál fogva nem értékelhető olyan egyértelműen, s az erőfeszítéseket nem követik rögtön olyan egyértelmű eredmények, mint sok más szakma esetében.

A 11. és 12. sz. táblázat nemek szerinti bontásban tartalmazza az értékválasztásokat. Az átlagos pontértékek tekintetében nincs lényeges különbség a két

nen viszonylatában. A ranghelyek alapján azonban már jelentősebb eltérésre figyelhetünk föl.

Az első három ranghelyen szereplő értékek sem egyeznek már.

A lányok az önérvényesítést rakták az első helyre, a változatosságot a másodikra és a társas kapcsolatokat a harmadikra. A társas kapcsolatok a fiúknál csak a hetedik helyen szerepelnek. A két átlag pont-érték között 0,8 a különbség.

Ezt kivéve az első két érték megegyezik, de eltérő rangsorban. A fiúknál a változatosság szerepel az első helyen és az önérvényesítés a másodikon.

Az elutasított értékek szintén majdnem megegyeznek. A fiúknál a játékosság egy ranghellyel feljebb szerepel, mint a lányoknál, így az elutasított értékek a hierarchia, a human értékek és az irányítás, míg a lányoknál ez utóbbi kettő mellé kerül a játékosság. Az anyagiak terén 1 ranghelynyi különbséget találunk, a fiúknál a 10-ik helyen, a lányoknál a 9-ik helyen van.

Mindaz megfelel az életkori jellemzőknek, részben pedig a két nemek megfőbb szerepek közötti különbségek hatása is érezhető, tehát azt is értékként élik meg a hallgatók.

11. sz. Táblázat

A főiskolai hallgatók értékvezetési
nemek szerinti megoszlásban

A Super-teszt rangsora a mintában szereplő
fiú hallgatóknál

(120 fő)

<u>Értékhetero</u>	<u>átlagos pont</u>	<u>szórás</u>	<u>ranghely</u>
Változatosság	12.38	2.12	1.
Függetlenség	12.36	1.84	2.
Önérvényesítés	12.16	2.19	3.
Altruizmus	12.05	1.87	4.
Kreativitás	11.61	2.34	5.
Szellowi ösztönzés	11.36	2.14	6.
Társas kapcsolatok	11.30	2.59	7.
Munkateljesítmény	10.72	2.35	8.
Esztétikum	9.77	2.38	9.
Anyagias	9.47	2.56	10.
Proosztisz	8.80	2.67	11.
Játékosság	8.75	2.37	12.
Hierarchia	8.61	2.70	13.
Humán értékek	7.80	2.02	14.
Irányítás	7.19	2.60	15.

12. sz. Táblázat

A főiskolai hallgatók értékválasztásai
nemek szerinti megoszlásban

A Super-teszt rangsora a mintában szereplő
lány hallgatóknál

(171 fő)

Értékkategóriák	Átlagos pont	Szórás	Ranghely
Önérvényesítés	13.02	1.76	1.
Változatosság	12.74	1.76	2.
Társas kapcsolatok	12.13	2.17	3.
Altruizmus	12.12	2.19	4.
Függetlenség	11.81	1.81	5.
Kreativitás	11.66	2.19	6.
Szellemi ösztönzés	10.96	2.00	7.
Amkatelejesítmény	10.86	1.91	8.
Anyagias	10.45	2.60	9.
Prosztitú	10.28	2.43	10.
Estétikum	10.04	2.28	11.
Hierarchia	9.54	2.55	12.
Játékosság	8.15	2.84	13.
Működési értékek	7.67	2.12	14.
Irányítás	7.06	2.47	15.

12. sz. Táblázat

A főiskolai hallgatók értékválasztása
évfolyamok szerinti megoszlásban I. II.
évfolyam.

A Super-teszt rangsora évfolyamok szerint

(Az I. évfolyamból vett minta: 86 fő)

(A II. évfolyamból vett minta: 75 fő)

Értékkategóriák	átlagos pont I. évfolyam	Szórás	Ranghely
Önérvényesítés	12.83	1.72	1
Változatosság	12.59	2.16	2
Társas kapcsolatok	12.13	2.11	3
Altruizmus	12.06	2.28	4
Függetlenség	11.95	1.76	5
Kreativitás	11.76	2.25	6
Munkatöljesítmény	11.31	2.01	7
Szellemi ösztönzés	11.22	2.05	8
Anyagiak	10.38	2.81	9
Esztétikum	10.22	2.32	10
Presztizs	10.19	2.42	11
Hierarchia	9.83	2.43	12
Játékosság	8.53	2.42	13
Humánérték	7.59	2.08	14
Irányítás	7.38	2.89	15

Értékkategóriák	Átlagos pont 11. évfolyam	Szórás	Ranghely
Önérvényesítés	12.95	1.64	1
Változatosság	12.73	1.89	2
Altruizmus	12.07	2.10	3
Kreativitás	11.93	2.00	4
Társas kapcsolatok	11.89	2.48	5
Függetlenség	11.67	1.90	6
Szellemi ösztönzés	11.08	1.85	7
Munkateljesítmény	10.90	2.04	8
Anyagiak	10.66	2.42	9
Presztizs	9.93	2.66	10
Esztétikum	9.67	2.10	11
Hierarchia	9.04	2.76	12
Játékosság	8.04	2.22	13
Humán értékek	7.87	2.01	14
Irányítás	6.95	2.42	15

14. sz. Táblázat

A főiskolai hallgatók értékválasztásai évfolyamok szerinti megoszlásban III. IV. évfolyan
A Super-teszt rangsora évfolyamok szerint

(A III. évfolyamból vett minta: 70 fő)

(A IV. évfolyamból vett minta: 60 fő)

Értékkategóriák	Átlagos pont III. évfolyan	Szórás	Ranghely
Önörvényesítés	12.93	1.75	1
Változatosság	12.69	1.83	2
Társas kapcsolatok	11.89	2.12	3
Altruizmus	11.69	2.13	4
Függetlenség	11.60	1.70	5
Kreativitás	11.51	2.25	6
Szociális ösztönzés	11.07	1.96	7
Munkatolerancia	10.68	1.99	8
Anyagias	10.44	2.59	9
Prosztitúcia	10.26	2.44	10
Hierarchia	9.56	2.65	11
Esztétikum	9.46	2.12	12
Játékosság	7.96	3.30	13
Irányítás	7.55	2.47	14
Működési értékek	7.53	2.19	15

Értékkategóriák	Átlagos pont IV. évfolyam	Szórás	Ranghely
Változatosság	12.90	1.75	1
Függetlenség	12.65	2.12	2
Altruizmus	12.60	1.98	3
Önérvényesítés	12.20	2.60	4
Társas kapcsolatok	12.10	2.44	5
Kreativitás	11.55	1.85	6
Esztétikum	11.35	2.19	7
Anyagiak	11.25	2.08	8
Szellemi ösztönzés	11.15	2.53	9
Munkateljesítmény	11.15	1.93	10
Presztizs	10.55	2.57	11
Hierarchia	9.85	2.08	12
Játékosság	9.00	2.21	13
Humán értékek	8.60	1.68	14
Irányítás	7.35	1.96	15

ÖSSZEFAZÁS

Dolgozatunkkal olyan kérdésekre próbáltunk választ adni, amelyek társadalmunkban a pedagógushallgatókkal kapcsolatban felmerülnek, a pedagógustársadalom sajátos helyzetéből következően. Szakmai szempontból tekintve a téma elméletileg is komplex megközelítésre tettünk kísérletet. Kutatásunk lényegében három fontos területre összpontosul:

- 1./ A hallgatók valóságos én-képének vizsgálata
- 2./ A hallgatók értékválasztásainak vizsgálata az ideális én-kép és a munkához kapcsolódó értékek tükrében
- 3./ A vizsgált területek összehasonlítása.

Ez jelenti egyrészt az ideális én-kép és a valóságos én-kép vizsgálatok eredményének összevetését, másrészt az ideális én-kép vizsgálat alapján kapott személyiség-értékek szerinti munkaértékvizsgálatot.

Amiért ellenőrizni, hogy a vizsgálat eredményei nem tekinthetők negatívnak, meglepő a valóságos én-képek sztereotíp megoszlása. A hallgatói minta közel 70 %-a csak az első három évtársba, a többi ötbe csak olcsószázalékok jutnak. Ez arra utal, hogy a hallgatók

én-képpel kapcsolatos megnyilatkozásai közelítően valamilyen a társadalom által elfogadott normához. Meglepő a valóságos én-kép megoszlások hasonlósága az ideális én-kép eloszlásaival.

A teljes minta 22,8 %-nál semmilyen eltérés nincs a kétféle én-kép tesz között, de ha megnézzük a táblázatokat, akkor sem találunk meglepő mértékű eltolódásokat. Ez jelentheti azt, hogy a hallgatók nagy százaléka az én-képe pozitív, hiszen az ideális és valóságos én-kép közötti átjárható. Ez mindenképpen pozitívnak tekinthető, a választott pályán való eredményes munkához nélkülözhetetlen.

Meglepetést okozott számunka az ideális én-kép teszt alapján a hallgatói minta eloszlása. Itt megfigyelhető volt a sztereotíp jelleg, az NO kategóriába esők alacsony száma azonban igen csak eltér a más kutatási eredményektől. Az AP-be és a BC-be esik a hallgatóknak több mint 90 %-a (a két kategóriához tartozó kijelentések hasonlítanak egymáshoz) ebből az AP-be eső 60,8 % megfelel más eredményeknek, a BC aránya azonban igen magas, az NO-e pedig feltűnően alacsony.

Ebben feltűnően szerepet játszott a hallgatók választott szakmája. A hagyományos pedagógus szerep társadalmilag elfogadott jellemzői úgy tűnik a hallgatók számára

értéket jelentenek. Ebből a választott pályával való nagymértékű identifikációra következtethetünk. Az ideális én-kép teszt és a super-teszt eredményeinek összehasonlítását úgy végeztük el, hogy megnéztük az egyes személyiség-oktásba került hallgatók munkaérték-választásainak sorrendjét. Azért ezt a két eredményt hasonlítottuk össze, mert mind a kettő kifejezetten értékválasztást tartalmaz, igaz, hogy különböző területeken. Az egyik az interperszonális kapcsolatokban, a másik a munkához való viszony területén.

Az első két oktásba, ahova az ideális én-kép teszt alapján a hallgatók több mint 90 %-a került, a munkaérték választást a 15. sz. táblázat mutatja.

A kapott rangsorok közel azonosak a teljes minta rangsoraival. Mindebben az az érdekes, hogy azok a hallgatók, amelyek interperszonális kapcsolataikat felmérő tesztben a vezető-autokratikus magatartást választják, mint értéket, a munkaérték tesztben a vezetéssel kapcsolatos értékeket elutasítják. Ez az ellentmondás persze nem valódi, inkább látszólagos, s ezek az értékválasztások a pálya szempontjából nem inadekváltak, mert a tanításban mint interperszonális mechanizmusban megfelelő a vezető szerep, de ugyanakkor a tanár, mint a munkahelyi kollektíva tagja nem végez

1s. sz. Táblázat

A főscholeai hallgatók értékválasztási személyiség-óktánssok szerinti bontásben.

(AP és BC óktáns)

Értékhatogóriák	Az AP óktánsba esők pontszámai	Ranghely
Önérvényesítés	12.77	1
Változatosság	12.01	2
Társas kapcsolatok	11.95	3
Függetlenség	11.89	4
Kreativitás	11.82	5
Altruizmus	11.72	6
Szelleui ösztönzés	11.30	7
Amkatoeljesítmény	11.09	8
Anyagias	10.82	9
Prestizs	10.32	10
Estétikum	9.83	11
Hierarchia	9.52	12
Játékosság	8.35	13
Humán értékek	7.77	14
Irányítás	7.57	15

Értékkategóriák	A BC kategóriába esők pontszámai	Ranghely
Altruizmus	12.89	1
Önérvényesítés	12.87	2
Változatosság	12.62	3
Társas kapcsolatok	12.32	4
Függetlenség	11.51	5
Kreativitás	11.49	6
Munkateljesítmény	10.88	7
Szellemi feszültség	10.72	8
Esztétikum	9.93	9
Prosztitúto	9.83	10
Anyagiak	9.70	11
Hierarchia	9.55	12
Játékosság	7.89	13
Minden értékek	7.61	14
Irányítás	6.77	15

irányító funkciót és egy viszonylag egyszerű csak hasonló ill. egyenlő pozícióban lévő emberekből összetevődő közösség tagja. Így megfelelő az irányításnak ill. a hierarchiának, mint munkaértéknek az elutasítása.

A többi oktáns ilyen szempontból történő elemzését szükségtelennek tartottuk, az ezekbe kerülő elenyészően kicsi minta elemszám miatt (0-2 %). Kivéve az NO oktánst, amelybe a minta 5,2 %-a került, s jelentősége az értékválasztás szempontjából azért kiemelkedő, mert az ehhez az oktánshoz tartozó kijelentések képviselik a kultúrideal jellemzőit. A választott értékek ebben az oktánsban hasonlóak, mint a többi táblázatban szereplők, viszont több, mint 1-el nagyobb átlagos értéket kapnak. Az elutasított értékek szintén az irányítás és a játékosság értékköréhez tartoznak. Egy meglepő sorrendbeli eltérést találtunk, az anyagiak a hatodik helyen szerepelnek 11,46-os átlagos pontértékkel, az altruizmus, a szellemi ösztönzés és a munkateljesítmény előtt.

A korrelációs számítás minden adatsor között elvégeztük, azonban sehol sem találtunk 0,5 feletti értékeket.

A főiskolás hallgatók ön-kép és értékvizsgálata sok tekintetben meglepő eredményeket hozott, azonban

ezeket összeggezve úgy gondoljuk sok pozitív feltételre engednek következtetni.

A pedagógus szakma alacsony anyagi és erkölcsi presztízisének ellenére a pedagógus hallgatók legnagyobb részének valóságos és ideális ön-képe pályaválasztásuk szempontjából adekvát, az ideális ön-kép eltérése a valósághoz képest nem túl nagy, feltételezhetően sok a pozitív ön-kép. A tankevertékekkel kapcsolatos választásaik megfelelőnek mind a hasonló korú felektársak illetve egyetemisták értékválasztásaiknak, ugyanakkor pályaspecifikus jellemzőket is találunk. Kutatásainkat nem tekintjük lezártnak, a jövőben egy kisebb számú minta mélyebb elemzésével kívánjuk pontosítani a hallgatókról nyert információkat, mert úgy gondoljuk, hogy az ön-kép vizsgálat bonyolultsága és komplexitása csak kisebb számú minta más módszerekkel történő vizsgálatával közelíthető meg még jobban.

- 121 -

MELLÉKLETEK

NÉV:

..... Kódolás után itt levágandó!

S o r s z á m (nem kell kitölteni!):

A kitöltés kelte:

1	9		
---	---	--	--

 év

--	--

 hó

--	--

 nap

LEARY - ÉN - VAL

Kérjük, mérlegelje a következő tulajdonságokat önmagára vonatkozóan, abból a szempontból, hogy milyen tulajdonságokkal rendelkező embernek tartja önmagát. Ha az állítás Önre nézve igaz, karikázza be az utána következő I jelet. Ha az állítás Önre nézve nem igaz, az N jelet karikázza be.

Én olyan ember vagyok, aki . . .

1. Tiszteletet ébresztő.....I N	19. Szívesen együttműködik
2. A butaságig nagylelkű.....I N	a társaival.....I N
3. Jó vezető.....I N	20. Öntudatos, önmagára
4. Gúnyos.....I N	támaszkodó.....I N
5. Túlzottan is készséges.....I N	21. Mások hibájával
6. Szinte sohasem felel	szemben türelmetlen.....I N
vissza.....I N	22. Gyakran csalódott.....I N
7. Rossz néven veszi, ha	23. Többnyire beadja a
irányítják.....I N	derekát.....I N
8. Szerény.....I N	24. Minden ellen lázad.....I N
9. Kedveli a versengést.....I N	25. Tapintatos, lágyszívű.....I N
10. Túlzottan ragaszkodó.....I N	26. Elvárja minden ember
11. Könyörtelen, de	csodálatát.....I N
korrekt.....I N	27. Barátai túl könnyen
12. Kétkedő, hitetlenkedő,	befolyásolják.....I N
szkeptikus.....I N	28. Könnyen vezethető.....I N
13. Nehéz jó benyomást	29. Határozott, igazságos.....I N
tenni rá.....I N	30. Jó benyomást keltő.....I N
14. Fontos szempontja,	31. Mindig kész tanácsot
hogy társaival tartson.....I N	adni.....I N
15. Riadt.....I N	32. Képes utasításokat
16. Könnyen zavarba	adni.....I N
hozható.....I N	33. Haszonleső, önző.....I N
17. Túl könnyen	34. Önhitt, egoista.....I N
engedelmeskedő.....I N	35. Tele van panasszal.....I N
18. Sértődékeny.....I N	36. Uralkodó, domináns.....I N

37. Ellentmondást nem tűrő.....I N	59. Mindenkit a védelmébe vesz.....I N
38. Részvételleljes.....I N	60. Képes arra, hogy bírálja önmagát.....I N
39. Gyakran lehangolt.....I N	61. Könyörtelen.....I N
40. Diktatórikus.....I N	62. Ha szükséges, panaszt emel.....I N
41. Önérzetes.....I N	63. Büszke, önelégült.....I N
42. Érzékeny.....I N	64. Csökönyösen ellenálló.....I N
43. Szívesen vállal felelősséget.....I N	65. Kritikus.....I N
44. Másokat szívesen irányít.....I N	66. Magabiztos.....I N
45. Kedves, biztató.....I N	67. Elismer másokat.....I N
46. Gyakran bámulatba ejti környezetét.....I N	68. Gyakran szorul segítségre.....I N
47. Elismert.....I N	69. Majdnem mindenkit kedvel.....I N
48. Igényli az irányítást.....I N	70. Tud kételkedni másokban.....I N
49. Kérkedő.....I N	71. Tud engedelmeskedni.....I N
50. Ravasz és számító.....I N	72. Mindent megtesz azért, hogyan elfogadják.....I N
51. Mentegetődző.....I N	73. Önző.....I N
52. Ha kell, hajthatatlan.....I N	74. Tekintélytisztelő.....I N
53. Általában megbocsátó.....I N	75. Mindenki benn hisz.....I N
54. Független.....I N	76. Szeretetteljes, meg- értő.....I N
55. Tud magára vigyázni.....I N	77. Szókimondó.....I N
56. Mindig kész tanácsot elfogadni.....I N	
57. Erőtelleljes.....I N	
58. Közvetlen, udvarias.....I N	

78. Nyílt és egyenes.....I N	96. Gerinctelen.....I N
79. Mindenkinék a kedvére
igyekszik tenni.....I N	97. Mindenkivel egyetért.....I N
80. Segítőkész.....I N	98. Kegyetlen és rideg.....I N
81. Gyakran megtagadja az
örömekeket magától.....I N	99. Szeretné, ha mindenki
- kedvelné.....I N
82. Csak önmagával törődik.....I N	100. Féltékeny.....I N
83. Nagyvonalú és önzetlen.....I N	101. Nehezen felejt el a
rosszat.....I N
84. Érdekember.....I N	102. Hálás természetű.....I N
85. Mindenkivel szemben
bizalmatlan.....I N	103. Másokat bátorít.....I N
86. Mindig szégyenli magát.....I N	104. Mindenkinék a szeretetére
szüksége van.....I N
87. Bíz az emberekben,
igyekszik a kedvükben
járni.....I N	105. Kevés az önbizalma.....I N
88. A döntéseket másokra
hagyja.....I N	106. Keserű.....I N
89. Egyenes és becsületes
tud lenni.....I N	107. Jelentős személyiségnek
hat.....I N
90. Szereti, ha gondját
viselik.....I N	108. Mindig egyformán barát-
ságos igyekszik lenni.....I N
91. Figyelmes.....I N	109. Elkényeztet az embere-
ket engedékenységgel.....I N
92. Igyekszik kedves és
barátságos lenni.....I N	110. Melegsívű.....I N
93. Engedékeny és béketűrő.....I N	111. Sznob.....I N
94. Függő.....I N	112. Gyakran barátságtalan.....I N
95. Bátortalan.....I N	113. Mindenkit szeret.....I N
	114. Sokszor elnéző.....I N
	115. Gyakran dühös.....I N
	116. Megbíz az emberekben.....I N

117. Hideg és érzéketlen.....I N
118. Ingerlékeny.....I N
119. Szívesen segít másoknak.....I N
120. Fenntartás nélkül
adja önmagát.....I N
121. Szigorú tud lenni,
ha kell.....I N
122. Passzív, nem agresszív.....I N
123. Könnyű becsapni.....I N
124. Csodál és utánoz
másokat.....I N
125. Baráti.....I N
126. Túlságosan is elnéző
másokkal szemben.....I N
127. Túlságosan is törekszik
a sikerre.....I N
128. Közömbös tud lenni
mások iránt.....I N

NÉV:

..... Kódolás után, itt levágandó!

S o r s z á m (nem kell kitölteni!):

A kitöltés kelte:

1	9		
---	---	--	--

 év

--	--

 hó

--	--

 nap

LEARY - ÉN - ID

Kérjük, mérlegelje a következő tulajdonságokat önmagára vonatkozóan, abból a szempontból, hogy milyen tulajdonságokkal rendelkező ember szeretne lenni. Ha az állítás az Ön ideáljára nézve igaz, karikázza be az utána következő I jelet. Ha az állítás az Ön ideáljára nézve nem igaz, a N jelet karikázza be.

Én olyan ember szeretnék lenni, aki . . .

1. Tiszteletet ébresztő.....I N	19. Szívesen együttműködik
2. A butaságig nagylelkű.....I N	a társaival.....I N
3. Jó vezető.....I N	20. Öntudatos, önmagára
4. Gúnyos.....I N	támaszkodó.....I N
5. Túlzottan is készséges.....I N	21. Mások hibájával
6. Szinte sohasem felel	szemben türelmetlen.....I N
vissza.....I N	22. Gyakran csalódott.....I N
7. Rossz néven veszi, ha	23. Többnyire beadja a
irányítják.....I N	derekát.....I N
8. Szerény.....I N	24. Minden ellen lázad.....I N
9. Kedveli a versengést.....I N	25. Tapintatos, légyszívű.....I N
10. Túlzottan ragaszkodó.....I N	26. Elvárja minden ember
11. Könyörtelen, de	csodálatát.....I N
korrekt.....I N	27. Barátai túl könnyen
12. Kétkedő, hitetlenkedő,	befolyásolják.....I N
szkeptikus.....I N	28. Könnyen vezethető.....I N
13. Nehéz jó benyomást	29. Határozott, igazságos.....I N
tenni rá.....I N	30. Jó benyomást keltő.....I N
14. Fontos szempontja,	31. Mindig kész tanácsot
hogyan társaival tartson.....I N	adni.....I N
15. Riadt.....I N	32. Képes utasításokat
16. Könnyen zavarba	adni.....I N
hozható.....I N	33. Haszonleső, önző.....I N
17. Túl könnyen	34. Önhitt, egoista.....I N
engedelmeskedő.....I N	35. Tele van panasszal.....I N
18. Sértődékeny.....I N	36. Uralkodó, domináns.....I N

37. Ellentmondást nem
tűrő.....I N	59. Mindenkit a védelmébe
vesz.....I N
38. Részvételteljes.....I N	60. Képes arra, hogy bírálja
önmagát.....I N
39. Gyakran lehangolt.....I N	61. Könyörtelen.....I N
40. Diktatórikus.....I N	62. Ha szükséges, panaszt
emel.....I N
41. Önérzetes.....I N	63. Büszke, önelégült.....I N
42. Érzékeny.....I N	64. Csökönyösen ellenálló.....I N
43. Szívesen vállal
felelősséget.....I N	65. Kritikus.....I N
44. Másokat szívesen
irányít.....I N	66. Magabiztos.....I N
45. Kedves, biztató.....I N	67. Elismer másokat.....I N
46. Gyakran bámolatba ejti
környezetét.....I N	68. Gyakran szorul
segítségre.....I N
47. Elismert.....I N	69. Majdnem mindenkit
kedvel.....I N
48. Igényli az irányítást.....I N	70. Tud kételkedni
másokban.....I N
49. Kérkedő.....I N	71. Tud engedelmeskedni.....I N
50. Ravasz és számító.....I N	72. Mindent megtesz azért,
hogy elfogadják.....I N
51. Mentetgetődző.....I N	73. Önző.....I N
52. Ha kell, hajthatatlan.....I N	74. Tekintélytisztelő.....I N
53. Általában megbocsátó.....I N	75. Mindenkiben hisz.....I N
54. Független.....I N	76. Szeretetteljes, meg-
értő.....I N
55. Tud magára vigyázni.....I N	77. Szókimondó.....I N
56. Mindig kész tanácsot
elfogadni.....I N	
57. Erőteltjes.....I N	
58. Közvetlen, udvarias.....I N	

78. Nyílt és egyenes.....I N	96. Gerinctelen.....I N
79. Mindenkinnek a kedvére
igyekszik tenni.....I N	97. Mindenkiel egyetért.....I N
80. Segítőkész.....I N	98. Kegyetlen és rideg.....I N
81. Gyakran megtagadja az
örömekeket magától.....I N	99. Szeretné, ha mindenki
kedvelné.....I N
82. Csak önmagával törődik.....I N	100. Féltékeny.....I N
83. Nagyvonalú és önzetlen.....I N	101. Nehezen felejt el a
rosszat.....I N
84. Érdekember.....I N	102. Hálás természetű.....I N
85. Mindenkiel szemben
bizalmatlan.....I N	103. Másokat bátorít.....I N
86. Mindig szégyenli magát.....I N	104. Mindenkinnek a szeretetere
szüksége van.....I N
87. Bíz az emberekben,
igyekszik a kedvükben
járni.....I N	105. Kevés az önbizalma.....I N
88. A döntéseket másokra
hagyja.....I N	106. Keserű.....I N
89. Egyenes és becsületos
tud lenni.....I N	107. Jelentős személyiségnek
hat.....I N
90. Szereti, ha gondját
viselik.....I N	108. Mindig egyformán barát-
ságos igyekszik lenni.....I N
91. Figyelmes.....I N	109. Elkényeztet az embere-
ket engedékenységgel.....I N
92. Igyekszik kedves és
barátságos lenni.....I N	110. Melegsívű.....I N
93. Engedékeny és béketűrő.....I N	111. Sznob.....I N
94. Függő.....I N	112. Gyakran barátságatlan.....I N
95. Bátortalan.....I N	113. Mindenkit szeret.....I N
	114. Sokszor elnéző.....I N
	115. Gyakran dühös.....I N
	116. Megbíz az emberekben.....I N

117. Hideg és érzéketlen.....I N
118. Ingerlékeny.....I N
119. Szívesen segít másoknak.....I N
120. Fenntartás nélkül
adja önmagát.....I N
121. Szigorú tud lenni,
ha kell.....I N
122. Passzív, nem agresszív.....I N
123. Könnyű becsapni.....I N
124. Csodál és utánoz
másokat.....I N
125. Baráti.....I N
126. Túlságosan is elnéző
másokkal szemben.....I N
127. Túlságosan is törekszik
a sikerre.....I N
128. Közömbös tud lenni
mások iránt.....I N

INTERPERSZONÁLIS MINŐSÍTŐ LISTA
Oktánsok és intenzitás mutatók szerint

1. /AP OKTÁNS/:

<p>A: 1 Képes arra, hogy
utasításokat adjon</p> <p>2 Erőtéljes
Jó vezető
Szívesen vállal felelősséget</p> <p>3 Ellentmondást nem tűrő
Domináns
Másokat irányít</p> <p>4 Diktatorikus</p> | <p>P: 1 Elismert</p> <p>2 Jó benyomást keltő
Gyakran bámulatba ejtő
Tiszteletet ébresztő</p> <p>3 Mindig kész tanácsot adni
Jelentős személyiségnek hat
Tulságosan törekszik a sikerre</p> <p>4 Elvárja minden ember csodálatát</p> |
|--|---|

2. /BC OKTÁNS/:

<p>B: 1 Önérzetes</p> <p>2 Független
Magabiztos
Önmagára támaszkodó
Öntudatos</p> <p>3 Kérkedő
Büszke, önelégült
Sznob</p> <p>4 Egoista és önhitt</p> | <p>C: 1 Tud magára vigyázni</p> <p>2 Közömbös tud lenni mások
iránt
Kedveli a versengést</p> <p>3 Csak önmagával törődik
Ravasz és számító
Önző</p> <p>4 Hideg és érzéketlen</p> |
|---|--|

3. /DE OKTÁNS/:

<p>D: 1 Szigoru tud lenni,
ha kell</p> <p>2 Könyörtelen, de korrekt
ha kell, hajthatatlan
Határozott, de igazságos</p> <p>3 Mások hibáival szemben
türelmetlen
Önző, haszonleső
Gunyos</p> <p>4 Kegyetlen és rideg</p> | <p>E: 1 Egyenes és becsületes tud
lenni
Kritikus
Ingerlékeny
Nyílt és egyenes</p> <p>3 Szókimondó
Gyakran barátságtalan
Gyakran dühös</p> <p>4 Könyörtelen</p> |
|--|--|

4. /FG OKTÁNS/:

- F: 1 Ha szükség van rá,
panaszt emel
2 Gyakran lehangolt
Rossz néven veszi, ha
irányítják
Szkeptikus
3 Keserű
Tele van panasszal
Sértett
4 Minden ellen lázad

- G: 1 Tud kételkedni másokban
2 Gyakran csalódott
Nehéz jó benyomást tenni rá
Érzékeny, könnyen sértődő
3 Féltékeny
Nehezen felejtí el a rosszat
Csökönnyösen ellenálló
4 Mindenkiel szemben
bizalmatlan

5. /HI OKTÁNS/:

- H: 1 Képes arra, hogy
birálja önmagát
2 Mentegetődző
Könnyen zavarba hozható
Kevés az önbizalma
3 Önbüntető
Bátortalan
Riadt
4 Gyakran szégyenli magát

- I: 1 Tud engedelmeskedni
2 Többsnyire beadja a derekát
Könnyen vezethető
• Szerény
3 Passzív, nem agresszív
Engedékeny, békétűrő
Tul könnyen engedelmeskedik
4 Gerinctelen

6. /JK OKTÁNS/:

- J: 1 Hálás természet
2 Csodál és utánoz másokat
Gyakran szorul segítségre
Tekintélytisztelő
3 Függő
Igényli az irányítást
Szinte sohasem felel
vissza
4 Ragaszkodó, tapadó

- K: 1 Elismer másokat
2 Mindent megtesz azért, hogy
elfogadják
Mindig kész tanácsot el-
fogadni
Bízik az emberekben, és i-
gyekszik a kegyükben járni
3 A döntéseket másokra hagyja
Könnyű becsapni
Szereti, ha gondját viselik
4 Mindenkiel hisz

7. /LM OKTÁNS/:

L: 1 Kooperatív

2 Fontos szempontja, hogy
a társával tartsonMindig kedves és barát-
ságosSzeretné, ha mindenki
kedvelné3 Barátai túl könnyen
befolyásolják

Bármiben megbizik

Mindenkinek a szerete-
tére szüksége van

4 Mindenkiel egyetért

M: 1 Baráti

2 Szeretetteljes és meg-
értőKözvetlen és udvarias
Melegszívű

3 Mindenkiel elnéző

Mindenkit kedvel

Mindig egyformán barát-
ságos

4 Mindenkit szeret

8. /NO OKTÁNS/:

N: 1 Figyelmes

2 Másokat bátorít

Kedves biztató

Tapintatos, lágyszívű

3 Mindent megbocsát

Tulzottan részvétteljes

Tulzottan elnéző

4 Mindenkinek a kedvére
igyekeznek tenni

O: 1 Segítőkész

2 Nagyvonalu és önzetlen
Szívesen viseli gondját
másoknakFenntartás nélkül adja
önmagát

3 A butaságig nagylelkű

Mindenkit a védelmébe vesz
Tulzottan készséges4 Elkényezteteti az embereket
a segítőkézségével

Név:
Szül.év: hó nap.....
Dátum:

SUPER PRÓBA

Az alábbiakban munkával kapcsolatos állításokat olvashat, Arra kérjük, hogy mindegyik állítás mellett jelölje meg, saját személye szempontjából mennyire érzi fontosnak az adott állítás tartalmát. Itt tehát nincs jó vagy rossz válasz. Egyedül helyes válasz az, amit sajátjának tart.

A válaszolás módja a következő: ha az adott állítást egyáltalán nem érzi fontosnak, akkor az utána következő kockába írjon 1-es számjegyet.

Ha az állítást kicsit fontosnak érzi, akkor a kockába írjon 2-es számjegyet.

Ha az állítást elégé fontosnak érzi, akkor a kockába írjon 3-as számjegyet.

Ha az állítást fontosnak érzi, akkor a kockába írjon 4-es számjegyet.

Es végül, ha az állítást nagyon fontosnak érzi, akkor 5-öst írjon be a kockába.

Mindegyik állítás azzal kezdődik, hogy OLYAN MUNKÁT SZERETNÉK, AHOL AZ EMBER...

	7
1. szüntelenül új, megoldatlan problémákba ütközik	____
	8
2. másokon segíthet	____
	9
3. sok pénzt kereshet	____

4. változatos munkát végezhet	10	☐
5. szabadon dönthet a saját területén	11	☐
6. tekintélyt szerezhethet munkájával	12	☐
7. akár művész is lehet	13	☐
8. a többiek közé tartozik	14	☐
9. pillanatnyi kedve dönti el, hogy mit csináljon	15	☐
10. megvalósítja önmagát	16	☐
11. tisztelheti a főnökét	17	☐
12. tehet valamit a társadalmi igazságosságért	18	☐
13. nem beszélhet mellé, mert csak jó vagy rossz megoldások
léteznek	19	☐
14. másokat irányíthat	20	☐
15. új elképzeléseket alakíthat ki	21	☐
16. valami újat alkothat	22	☐
17. objektíven lemérheti munkája eredményét	23	☐
18. vezetője mindig helyesen dönt	24	☐

19. olyat is csinálhat, ami más szemében fölöslegesnek
tünhet 25 ☐
20. szebbé teheti a világot 26 ☐
21. önálló döntéseket hozhat 27 ☐
22. gondtalan életet biztosíthat 28 ☐
23. új gondolatokkal találkozhat 29 ☐
24. vezetői képességeire szükség lehet 30 ☐
25. sikerét vagy kudarcát csak a következő nemzedék
döntheti el 31 ☐
26. személyi életstílusa érvényesülhet 32 ☐
27. munkatársai egyben barátai is 33 ☐
28. biztos lehet afelől, hogy munkájáért a többiek meg-
becsülik 34 ☐
- 29/ -nek nem kell minduntalan ugyanazt csinálnia 35 ☐
- 30/ jót tehet mások érdekében 36 ☐
31. más emberek javát szolgálhatja 37 ☐
32. sokféle dolgot csinálhat 38 ☐

	39
33. -re mások felnéznek	☐
	40
34. jól kijön a munkatársaival	☐
	41
35. olyan életet élhet, amit legjobban szeret	☐
	42
36. -nek konfliktusokat kell vállalnia	☐
	43
37. mások munkáját is irányíthatja	☐
	44
38. szellemileg izgalmas munkát végezhet	☐
	45
39. magas nyugdíjra számíthat	☐
	46
40. munkájába másnak nincs beleszólása	☐
	47
41. szépet teremthet	☐
	48
42. olykor játszhat is	☐
	49
43. -nek megértő vezetője van	☐
	50
44. szüntelenül fejlesztheti, tökéletesítheti anyagát	☐
	51
45. új ötleteire van mindig szükség	☐

S U P E R értékelő

Szellemi ösztönzés

1: 1 2 3 4 5
 23: 1 2 3 4 5
 38: 1 2 3 4 5

Altruizmus

2: 1 2 3 4 5
 30: 1 2 3 4 5
 31: 1 2 3 4 5

Anyagiak

3: 1 2 3 4 5
 22: 1 2 3 4 5
 39: 1 2 3 4 5

Változatosság

4: 1 2 3 4 5
 29: 1 2 3 4 5
 32: 1 2 3 4 5

Függetlenség

5: 1 2 3 4 5
 21: 1 2 3 4 5
 40: 1 2 3 4 5

Presztizs

6: 1 2 3 4 5
 28: 1 2 3 4 5
 33: 1 2 3 4 5

Esztétikum

7: 1 2 3 4 5
 20: 1 2 3 4 5
 41: 1 2 3 4 5

Társas kapcsolatok

8: 1 2 3 4 5
 27: 1 2 3 4 5
 34: 1 2 3 4 5

Játékosság

9: 1 2 3 4 5
 19: 1 2 3 4 5
 42: 1 2 3 4 5

Önérvényesítés

10: 1 2 3 4 5
 26: 1 2 3 4 5
 35: 1 2 3 4 5

Hierarchia

11: 1 2 3 4 5
 18: 1 2 3 4 5
 43: 1 2 3 4 5

Humán értékek

12: 1 2 3 4 5
 25: 1 2 3 4 5
 36: 1 2 3 4 5

Munkateljesítmény

13: 1 2 3 4 5
 17: 1 2 3 4 5
 44: 1 2 3 4 5

Kreativitás

15: 1 2 3 4 5
 16: 1 2 3 4 5
 45: 1 2 3 4 5

Irányítás

14: 1 2 3 4 5
 24: 1 2 3 4 5
 37: 1 2 3 4 5

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALLPORT G.W. 1980. A személyiség alakulása
(Gondolat kiadó.Bp.)
- ARONSONE. 1987. A társas lény.
(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.Bp.
135-193.o.)
- ASCH S.E. 1952. Személyekről alkotott benyomások
Szociálpszichológia (Szerk:Hunyadi György)
(Gondolat Kiadó.Bp.)
- Dr.BUDA BÉLA, 1986. A személyiségfejlődés és a nevelés
szociálpszichológiája
(Tankönyvkiadó,Bp. 1986. 5-43 o.)
- CSEH-SZOMBATHY L. - FERGE ZS. 1968. A szociológiai fel-
vétel módszerei.
(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.Bp.)
- CSEPELI GYÖRGY. 1987. A szociálpszichológia vázlata
(Mizsák Közművelődési Kiadó. 115-139.o.)
- DÉVAY MARGIT, 1988. Az én-kép jellemzőinek vizsgálata
9-14 éves korban, összefüggésben egyes
személyiségjellemzőkkel.
(Pszichológia, 1988/4.)
- DURÓ LAJOS, 1966. A szociometriai módszerek pedagógiai-
pszichológiai alkalmazásának metodológiai
problémáiról.
(Acta Univ. Szegedien Sis. de. A. József A.
10.Szeged. 20-40 o.)

DURÓ LAJOS, 1982. Az értékorientáció pedagógiai
pszichológiai vizsgálata.

(Acta Universitatis Szegediensis de A.
József. N. 24. Szerk. Ágoston György)

ERIKSON E.H. 1969. Identifikáció és identitás.

Ifjúságszociológia. Összeállította:

Muszár Tibor - Sükösd Mihály

(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp.)

Érték és munka. (Bp. Oktatókutató Intézet
1987)

FERGE ZS. - GAZSÓ F. - MÁBER J. - TÁNCZOS G. -

VÁRHEGYI Gy. 1972. A pedagógusok helyzete és munkája.

(MTA. Szociológiai Kutató Intézet Kiad-
ványai. BP.)

HANKISSBELEMÉR, 1977. Érték és Társadalom.

Elvek és utak.

(Magvető Kiadó Bp.)

HARSÁNYI ISTVÁN - G. DONÁTH BLANKA, 1966. Az értékelés

és az önértékelés kérdései a neveléslélektan
szemszögéből.

(Pedagógiai Szemle. 6. 520-529.o.)

M.GILLY- M.LACOUR-R. MEYER, 1976. Az én-kép, a szociális

képek és az iskolai előmenetel összehason-
lító vizsgálata 10-12 éves tanulóknál.

(Pedagógiai Szociálpszichológia. Szerkesz-
tette: Pataki F. Gondolat Könyvkiadó. Bp.
639-661.o.)

- KISS TIHAMÉR, 1978. Az én-kép kialakulása és fejlődése.
Pszichológia nevelőknek.
(Tankönyvkiadó. Bp. 90-143.o.)
- KON I.Sz. 1969. Az ifjúkor pszichológiája
(Tankönyvkiadó. Bp. 360-380.o.)
- KULCSÁR ZSUZSANNA. 1977. Személyiség-pszichológia.
(Tankönyvkiadó.Bp. Egységes jegyzet
53-72 o.)
- KULCSÁR ZSUZSANNA, 1981. A Leary-teszt
Pszichológiai tanácsadás a pálya-
választásban
Módszertani füzetek
(Bp.Országos Pedagógiai Intézet)
- LEWIN, 1972. A mezőelmélet a társadalomtudományban.
(Gondolat Kiadó Bp. 413-499.o.)
- MARTON L. MAGDA, 1970. Tanulás, vizuális posztruális
testmodell és a tudat kialakulása.
(Magyar Pszichológiai Szemle, 182-199.o)
- MEAD G.H. 1973. A pszichikum, az én és a társadalom
szociálbehaviorista szempontból
(Gondolat Kiadó. Bp. 500-535.o)
- MOHÁS LIVIA, 1978. Gimnazisták én-képe önjellemzéseikben
(Akadémiai Kiadó.Bp. 15-27.o)
- NEUBAUER W.F. 1976, Selbstkonzept und Identität im
Kindes- und Jugendalter Ernst
Reinhardt Verlag, München-Basel.36.o.

PATAKI FERENC, 1982. Az én és a társadalmi azonosság-
tudat. (Kossuth Könyvkiadó 1982.

63-72.0)

RADNAI BELA, 1959. Önértékelés - mások értékelése.
MTA Pszichológiai Tanulmányok 11. köt.
(Akadémiai Kiadó Bp. 213-227.0.)

ROGERS C.R. 1959. A theory of therapy, personality,
and interpersonal pelationships, as
developed in the client-centered frame
work. in Koch S. (EO) Psychology: A study
of a science Vol.3. Formulations of the
person and the social context. Mc Graw-Hill;
New York, Toronto, London, 170-240.0.

RUBINSTEIN SZ.L. 1964. Az általános pszichológia alap-
jai.

(Akadémiai Kiadó Bp. 1022-1087.0)

SEVE L. 1971. Marxizmus és személyiségelmélet
(Kossuth Könyvkiadó. Bp. 485-490.0)

SULLIVAN H.S. 1965. The collected works. Vol. 1-11.
Norton: New York

SZILÁGYI KLÁRA, 1987. A super-főle munkaérték kérdőív.
Érték és munka

(Bp. Oktatóskutató Intézet 163-209.0.)

SZPIRKIN, 1994. Tudat és öntudat,
(Kossuth Kiadó. Bp.)

- TSCHAKERT, 1986. Veränderungen des Selbstkonzepts
durch Sportliche Aktivität Psychologische
Beiträge, Band 28. 206-210.o.
- VARGA KÁROLY, 1980. Kudarcserülőkből sikerkerülők
(Valóság 11. sz. 63. o.)
- VIGOTSZKI, L.Sz. 1971. A magasabb pszichikus funkciók
fejlődése.
(Gondolat Könyvkiadó Bp.)
- Dr.ZÖLD BÁLINT, 1985. A jelzőlistás önképvizsgálat,
elméleti módszertani megfontolások.
(Pszichológia 1985/1. 43-47.o)
- BOYD R. Mc CANDLESS, 1976. Az én-kép és kialakulása
Pedagógiai Szociálpszichológia.
(Szerkesztette: Pataki Ferenc)
(Gondolat Könyvkiadó. Bp. 145-177 o.)
- KAGAN J. and PHILLIPS W. 1964. Measurement of
identifikation J. Abnorm Soc. Psychol.
69. 442-445. o.
- JUNG C.G. 1985. Der Mensch und seine Symbole
Sonderausgabe, Walter Verlag, Olten und
Freiburg im Breisgau. 160-232.o.
- FROMM E. 1963. The sane society.
Routledge and Kegan, London

HEIDRUN SCHWESINGER, 1980. Selbstbestimmung contra

Fremdbestimmung

Ernst Reinhard Verlag

München Basel, 28 o.

ELAINE WALSTER - ELLIOT ARONSON- DARCY ABRAHAMS, 1966

On Increasing the Persuasiveness of a

Low Prestige Communicator. In: Journal

of Experimental Social Psychology, 2.

328-340 o.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Szeretnék köszönetet mondani mindazoknak a munkatársaimnak, akik segítségemre voltak disszertációm elkészítésében.

Külön köszönöm Dr. Duró Lajos tanszékvezető szakmai irányító munkáját, valamint Békési József matematikus lelkiismeretes tevékenységét, amely az adataink számítógépes feldolgozása során végzett.